

บทบาทพระสงฆ์ไทยกับงานพัฒนาชุมชน*

พระมหาयरรอง สุรปญโญ**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดองค์ความรู้รูปแบบวิธีการแก้ปัญหาชุมชนของพระสงฆ์ที่เป็นกรณีศึกษาและนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในสังคมไทย โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์พระสงฆ์ในภาคสนาม จำนวน ๖ รูป ประกอบด้วย พระครูพิพิธประชานาถ พระครูศีลวราภรณ์ พระครูสุภาจารวัฒน์ พระอาจารย์สุบิน ปณีโต พระครูอุภัยโกศลและพระครูธรรมศุค ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบวิธีการแก้ปัญหาชุมชนของพระสงฆ์ที่เป็นกรณีศึกษาสามารถแก้ปัญหาได้ทั้ง ๖ ปัญหาคือ ปัญหาเศรษฐกิจปัญหาสาธารณสุข ปัญหาการศึกษา ปัญหาจิตใจและการพัฒนาศีลธรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม และปัญหาสังคมส่วนแนวทางของพระสงฆ์ในการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่พึงประสงค์มีดังนี้ (๑) เข้าถึงชาวบ้านเพื่อเผยแพร่ธรรมในเชิงรุก (๒) ดึงคนในชุมชนสอนคุณธรรมต่อกัน (๓) นำพาชาวบ้านไปศึกษาดูงาน (๔) ออกเยี่ยมเยียนประชาชน (๕) พยายามตอบโจทย์ปัญหาชุมชนใหม่ๆ (๖) ใช้กระบวนการกลุ่มเชิงบังคับ (๗) เปลี่ยนจากเทศน์สอนมาเป็นนำพาปฏิบัติ (๘) สอนเด็กเพื่อพัฒนาผู้ใหญ่ (๙) กระตุ้นให้ประชาชนสนใจธรรมะ (๑๐) รมรงค์ให้ชาวบ้าน ลด ละ เลิกอบายมุข

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์ไทย, งานพัฒนาชุมชน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการวิธีประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในสังคมไทย” วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๗

** คุชฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

THAI MONKS' ROLES IN COMMUNITY DEVELOPMENT

Abstract

The research is a case study of monks' ways for solving community problems. It seeks to examine monks' applications of Buddhist Doctrinal Principles in the development of Thai rural communities. The 6 monks interviewed in these case studies include: Phrakrū Bibidhprajānāth, Phrakrū Shīlavarābhorn, Phrakrū Subhācārawat, Phraācan Subin Panīto, Phrakrū Ubhaikoson and Phrakrū Dhammagut. The study found that the models used by the monks succeeded in solving all 6 problems, i.e. economic problems, public health problems, educational problems, spiritual and moral development problems, environmental problems, and social problems. In these models, monks applied Buddhist Doctrinal Principles in the following ways: 1) Actively and directly disseminating the Dharma to the villagers; 2) encouraging people in the communities to teach virtues to each other; 3) leading the villagers in studying and observing real cases of development; 4) visiting the people; 5) trying to solve new community problems; 6) using group processes for behavior control; 7) switching from giving sermons to leading the villagers in practice; 8) teaching children in order to develop adults; 9) urging the people's interest in the Dharma; and 10) campaigning for the villagers to reduce and quit all vices.

Keywords : the roles of Thai monks; community development

๑. บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคม วัดและพระสงฆ์ที่เคยเป็นศูนย์กลางของชุมชนนับแต่อดีตได้สูญเสียบทบาทสำคัญให้แก่หลายองค์กรทางสังคมที่เข้ามาเป็นสื่อกลางการพัฒนา ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมเปลี่ยนไปในทิศทางที่ลดหรือด้อยความสำคัญลง ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ ผู้นำด้านสติปัญญาหรือผู้นำด้านการพัฒนาสังคม แต่ถึงอย่างไรก็ตามยังคงมีพระสงฆ์กลุ่มหนึ่งที่ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง โดยไม่เพียงแต่เผยแผ่คำสอนของพุทธศาสนาและครองตนอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ยังได้พยายามแสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนด้วย พระสงฆ์กลุ่มนี้คือ “พระสงฆ์นักพัฒนา” ซึ่งจากการศึกษาวิจัยบทบาทการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์โดยพินิจ ลาภธนา นนท์ (๒๕๕๐: ๔) พบว่าพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญช่วยเหลือประชาชนและสนับสนุนพัฒนาชุมชนเมืองและชนบทมานานกว่า ๕ ทศวรรษแล้ว ดังนั้นบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์จึงไม่ใช่เรื่องใหม่ หากแต่เป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของภาวะสังคมและตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสังคมในแต่ละช่วงเวลา ในขณะที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ (ศุนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๒: ๑๓๗) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการทำงานของพระสงฆ์ว่า “วิธีการของท่านเหล่านั้น จะเอาปัญหาสังคมเป็นตัวนำ เช่นเป็นต้นว่า เอาปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นตัวนำ ไปรักษาป่า เข้ามาให้บริการแก่สังคม เอาปัญหาเอดส์เป็นตัวนำ เอาปัญหาความยากจนเป็นตัวนำ เอาปัญหาเด็กกำพร้าเป็นตัวนำ” ซึ่งนั่นก็คือการให้บริการในลักษณะที่พระนักพัฒนาหรือพระนักอนุรักษ์จำนวนหนึ่งได้ทำนั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับกลุ่มพระสงฆ์นักพัฒนาที่ได้ให้ทัศนะว่า บทบาทของพระสงฆ์ทั้งทางธรรมและทางโลกมีบางอย่างร่วมกันอยู่ มิใช่แยกกันหรือเห็นห่างต่อกัน คือพระสงฆ์ต้องพยายามช่วยชาวบ้านให้พ้นจากความทุกข์ยาก โดยให้ชาวบ้านมี

วิชาชีพจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พระสงฆ์ควรเข้าร่วมในการพัฒนาสังคม เพราะถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์และถูกต้องทั้งทางธรรมและทางโลก โดยพระสงฆ์นักพัฒนาให้ความเห็นว่า สถาบันสงฆ์จะไร้ประโยชน์และสลายในที่สุดถ้าพระสงฆ์ไม่ปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป (สมบุญรณ์ สุขสำราญ, ๒๕๓๐: ๓๙-๔๐)

พระสงฆ์นักพัฒนาในปัจจุบันมีกระจายอยู่ทุกภูมิภาค ส่วนกลุ่มตัวอย่างพระสงฆ์ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามีอยู่ ๖ รูป ประกอบด้วย

- ๑) พระครูพิพิธประชานาถ (นาน สุทนต์โล) วัดสามัคคี ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์
 - ๒) พระครูศีลวราภรณ์ (เฉลิม จิตฺติโล) วัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา
 - ๓) พระครูสุภาจารวัฒน์ (สีหา สุภาจาโร) วัดท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร
 - ๔) พระอาจารย์สุบิน ปณีโต วัดไผ่ล้อม ตำบลบางพระ อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด
 - ๕) พระครูอุภัยโกศล (เจริญ กิตฺติคุณ) วัดกรับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก
 - ๖) พระครูธรรมคุต (สรยุทธ ชยบุญโญ) วัดบรมธาตุดอยผาส้ม ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
- ส่วนประเด็นในการสัมภาษณ์คือ ๑) แรงจูงใจในการพัฒนาชุมชน ๒) กิจกรรมการพัฒนาชุมชน ๓) แนวคิดในการพัฒนาชุมชน ๔) กระบวนการในการพัฒนาชุมชน ๕) หลักธรรมในการพัฒนาชุมชน และ ๖) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อถอดองค์ความรู้รูปแบบวิธีการแก้ปัญหาชุมชนของพระสงฆ์กรณีวิจัย และนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ที่พึงประสงค์ต่อไป

๒. ปัญหาชุมชนและแรงจูงใจในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นักพัฒนา มีดังนี้

พระครูพิพิธประชานาถ	พระครูศีลวราภรณ์	พระครูสุภาจารวัฒน์
<p>๑. ถนนหนทางภายในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านสัญจรไม่สะดวก</p> <p>๒. ปัญหาหนี้สิน เห็นคนทำนาแล้วแต่ไม่มีข้าวกิน ต้องไปกู้หนี้ยืมสินคนอื่น ที่ดอกเบี้ยแพง หรือการไปกู้เงินจากนายทุน จนต้องรีบขายข้าวตัวเองเพื่อใช้หนี้</p> <p>๓. ปัญหาการเสียเปรียบเพราะขาดการรวมกลุ่ม เช่นซื้อของที่ร้านค้าเอกชนแล้วไม่ได้เงินปันผล ถ้ามีร้านค้าสหกรณ์ชาวบ้านซื้อไปแล้วสิ้นปีก็จะมีกำไร</p> <p>๔. ปัญหาเศรษฐกิจปากท้อง การเอาแต่พึ่งพาคนอื่น ขาดการรวมกลุ่มจนเกิดความอ่อนแอและต่างคนต่างอยู่</p> <p>๕. ปัญหาอบายมุขภายในหมู่บ้าน</p>	<p>๑. ปัญหาเด็กด้อยโอกาสทางสังคมและขาดโอกาสด้านการศึกษา</p> <p>๒. ปัญหาอบายมุขทั้งสุรา การพนัน</p> <p>๓. ปัญหาความยากจนและปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่นแหล่งนรกเล่นไม่ค่อยทำมาหากิน ชาวบ้านแตกความสามัคคี ผู้มีอิทธิพลเข้ามาใช้วัดเป็นวิกในทางมิถิฉาชีพ ชุมการพนันและการละเล่นเพื่อหาผลประโยชน์ของคนบางกลุ่มวัดจึงไม่อยู่ในสภาพที่เป็นวัดบ้านก็ไม่อยู่ในสภาพที่เป็นบ้านชุมชนสกรปรกไม่เป็นระเบียบขาดสุขอนามัยที่เหมาะสม ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจกันพระภิกษุสามเณรไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย</p>	<p>๑. เห็นความทุกข์ยากและปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นกับชุมชน</p> <p>๒. ชาวบ้านยังคิดว่าตนเองมีจุดด้อยไม่รู้เท่าทันสังคม จึงมักตกเป็นเครื่องมือของนายทุนหรือผู้มีอิทธิพลที่เข้ามาเอาเปรียบชาวบ้าน เห็นความแตกแยกในชุมชน</p> <p>๓. ชนบทอ่อนแอ พึ่งตนเองไม่ได้หาทางออกไม่ถูกต้อง ไม่เอาธรรมะไปใช้ในการดำเนินชีวิต ขอบรวยทางลัด ติดอบายมุขหรือสิ่งเสพติด</p> <p>๔. เห็นปัญหาปากท้อง ไม่พออยู่พอกินของชาวบ้าน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสุขภาพความเจ็บป่วย</p>

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต	พระครูอุภัยโกศล	พระครูธรรมคุณ
<p>๑. รู้เห็นปัญหาชุมชนที่รายได้ไม่พอ กับรายจ่าย ปัญหาความยากจน</p> <p>๒. ปัญหาการเสียเปรียบจากการไป กู้หนี้ยืมสินกับนายทุนหรือ สถาบันการเงิน ซึ่งต้องเสีย ดอกเบี้ยสูง ทำให้ผ่อนไม่ไหว จน ต้องถูกยึดบ้าน ยึดที่ทำมาหากิน</p> <p>๓. เห็นความแตกแยกความสามัคคี ในชุมชน จึงต้องการหา กุศโลบาย ไปเชื่อม และให้เกิดความเอื้อ ออาทรช่วยเหลือกันของคนใน ชุมชน</p> <p>๔. ต้องการรักษาพระศาสนาไว้โดย ใช้บทบาทของพระสงฆ์ในการ ช่วยเหลือชาวบ้าน</p>	<p>๑. ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้งจนต้อง ดิ้นรนต่อสู้ชีวิตและขาดโอกาส ทางสังคม หรือคนทุกข์ยากที่ ขาดที่พึ่ง ไม่มีใครยื่นมือเข้าไป ช่วยเหลือ</p> <p>๒. ปัญหาต่างๆ ของชุมชน เช่น ปัญหาความยากจน เมื่อแก่ชรา ลงไม่มีคนเลี้ยง การถูกเอารัด เอาเปรียบทางการเกษตร ปัญหา หนี้สิน ปัญหาคนตกงาน เป็นต้น</p> <p>๓. หาทุนสร้างอาคารผู้ป่วยใน โรงพยาบาลพรหมพิราม เพราะ สถานที่เดิมคับแคบ ไม่เพียงพอ กับผู้ป่วย</p> <p>๔. ช่วยเหลือเด็กผู้ด้อยโอกาส เพราะต้องการให้กำลังใจและ ยกย่องความดีของเด็กให้เป็น แบบอย่างของสังคม</p>	<p>๑. เห็นชาวบ้านลำบากเดือดร้อน จึงยินดีช่วย</p> <p>๒. การตั้งโรงเรียนโฮมสคูล คือพ่อ แม่พอเพียงแต่การศึกษาของลูก ไม่พอเพียง มีหนี้สินจากการกู้ยืม เงินเรียน เรียนจบออกมาอยู่ที่ บ้านก็ทำอาชีพของพ่อแม่ต่อ ไม่ได้ การศึกษากระแสหลัก มุ่งเน้นให้คนไปอยู่ในเมือง ซึ่ง ไม่สอดคล้องกับวิถีชนบท</p> <p>๓. การตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจ พอเพียง เพื่อให้ชาวบ้านหลุดพ้น จากความยากจน และภาวะ หนี้สิน การปลูกพืชเศรษฐกิจ เชิงเดี่ยว คนรุ่นใหม่ทิ้งถิ่นฐาน อาชีพของพ่อแม่ ขาดคนดูแล ทรัพยากรธรรมชาติ</p>

๓. กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นักพัฒนากรณิวิชัย มีดังนี้

พระครูพิพิธประชานาถ	พระครูศีลวราภรณ์	พระครูสุภาจารย์วัฒน์
๑. ระดมคนเพื่อสร้างถนนภายในหมู่บ้าน และถนนเข้าไปในตัวเมือง	๑. สอนธรรมศึกษาตรี-โท-เอก	๑. พัฒนากนน สะพานข้ามห้วย
๒. รวบรวมทุน ซื้อปุ๋ย อดก.	๒. จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก	๒. ก่อตั้งกองทุนร้านค้าหมู่บ้าน
๓. จัดตั้งสหบาลข้าวที่บ้านท่าสว่าง แล้วขยายไปยังหมู่บ้านอื่นๆ	๓. พัฒนาจัดระเบียบหมู่บ้าน	๓. ร่วมพัฒนาหมู่บ้านเพื่อส่งเข้าประกวด
๔. ทำนาปรังและนาปีกระชับมิตร จัดตั้งสหบาลคน	๔. ส่งเสริมให้มีห้องสุขาและโถงเก็บน้ำทุกหลังคาเรือน	๔. ตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้าน
๕. จัดตั้งสหกรณ์ร้านค้าและกลุ่มออมทรัพย์	๕. พัฒนาด้านเศรษฐกิจและการพึ่งตนเอง เช่น ส่งเสริมการเกษตร ตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ส่งเสริมวิชาชีพ เป็นต้น	๕. ตั้งศูนย์สมุนไพรรักษาสุขภาพ วัดท่าลาด
๖. เริ่มโครงการปลูกข้าวปลอดสารพิษ ส่งเสริมการผลิตข้าวอินทรีย์ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ	๖. รณรงค์ส่งเสริมให้คนลดละเลิกอบายมุข	๖. ส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน
๗. ก่อตั้งโรงสีของวัด	๗. สร้างหอกระจายข่าวและเสียงตามสายในหมู่บ้าน	๗. จัดตั้งโครงการผ้าป่าพันธุ์ไม้
๘. ร่วมก่อก่อตั้งสหกรณ์โรงสีกองทุนข้าว	๘. ส่งเสริมการศึกษา ให้ทุนการศึกษา สอนนักเรียนอบรมศีลธรรม	๘. ตั้งกลุ่มสังฆอาสาพัฒนา ออกรับบริจาคธรรมะสัญญา
๙. จัดตั้งกลุ่มสหธรรมเพื่อการพัฒนา จัดค่ายอบรมเด็กและเยาวชน	๙. เปิดโรงเรียนมัธยมพุทธเกษตร วัดโนนเมือง	๙. อนุรักษ์ส่งเสริมการปลูกป่า
๑๐. เป็นแกนนำกลุ่มเสขิยธรรม	๑๐. ส่งเสริมการทำยาสมุนไพรรักษาสุขภาพ	๑๐. ส่งเสริมการทำเกษตรธรรมชาติ ร่วมตั้งโรงสีข้าวฯ
	๑๑. โครงการทำปุ๋ยชีวภาพ	๑๑. ร่วมตั้งชมรมเห็ดอยู่เห็ดกิน
		๑๒. ร่วมสร้างเปียกุดชุม
		๑๓. ทำพิธีออกเหล่า สิ่งเสพติด การพนันให้แก่ชาวบ้าน

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต	พระครูอุภัยโกศล	พระครูธรรมคุต
<p>๑. ส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ที่จังหวัดตราด ทั้งหมด ๑๖๓ กลุ่ม ครอบคลุม ๓๔ ตำบล ๕ อำเภอ ปัจจุบัน (๑๔ ธ.ค. ๒๕๕๖) มีสมาชิก ๖๕,๐๒๓ คน มีจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑,๗๙๑,๖๓๖,๖๔๓ บาท และจะเติบโตไปเรื่อยๆ</p> <p>๒. ต่อยอดด้านการสร้างอาชีพให้กับสมาชิก เช่น ไถ่ถอนที่ดินที่กำลังจะถูกยึด แล้วปลูกพืชเศรษฐกิจ ซื่อขายยางพารา แผ่นดินและนมควั่น เป็นต้น</p>	<p>ดำเนินงาน อ.ป.ต. ๘ ด้าน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> ๑. ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม ๒. ด้านสุขภาพอนามัย ๓. ด้านสัมมาชีพ ๔. ด้านสันติสุข ๕. ด้านศึกษาสงเคราะห์ ๖. ด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ ๗. ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรม ๘. ด้านสามัคคีธรรม 	<p>๑. เป็นประธานโครงการบูรณะวัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม</p> <p>๒. เป็นผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้เชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีกิจกรรมหลัก ๔ ด้าน คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร - การพึ่งพาตนเองในด้านเกษตรอินทรีย์ - การอนุรักษ์พลังงานและใช้พลังงานทดแทน - จัดการศึกษารูปแบบใหม่ให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง

๔. กระบวนการในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์กรณีวิจัยโดยสรุป มีดังนี้

พระครูพิพิธประชานาถ	พระครูศีลวราภรณ์	พระครูสุภาจารย์วัฒน์
<p>๑. รู้เห็นปัญหาของชุมชน มีจิตใจ อยากจะทำไปช่วย</p> <p>๒. ศึกษาเรียนรู้จากแหล่งความรู้ อื่น</p> <p>๓. ประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงให้เห็น ถึงปัญหาและปรึกษาหารือกัน</p> <p>๔. ใช้วิธีการพัฒนาต่างๆ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้กรรมฐานนำการพัฒนา ด้วยการเตรียมคนหรือพัฒนา คนก่อน - จัดกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ด้านต่างๆ เช่น สหกรณ์ ร้านค้า โรงสี - สร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ ชาวบ้าน - ประยุกต์หลักกรรม, พิธีกรรม มาใช้ <p>๕. ติดตามประเมินผล ประชุม สมาชิก ปรับปรุงแก้ไขงาน</p> <p>๖. ขยายงานออกไปยังหมู่บ้านอื่นๆ</p> <p>๗. ก่อตั้งกลุ่มเครือข่าย</p>	<p>๑. รู้เห็นปัญหาของชุมชน มีจิตใจ อยากจะทำไปช่วย</p> <p>๒. ประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงให้เห็น ถึงปัญหาและปรึกษาหารือกัน</p> <p>๓. ใช้วิธีการพัฒนาต่างๆ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - จัดสอนธรรมศึกษาในวัด - นำกลุ่มเยาวชนที่เรียนธรรม ศึกษาพัฒนาหมู่บ้าน - ทำหนังสือไปปรึกษาเรื่องการ พัฒนากับนายอำเภอ - วันสำคัญเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน พูดแสดงความคิดเห็น สอน กันเอง - ทำวัดและหมู่บ้านให้ปลอด อบายมุข - พัฒนาหมู่บ้านด้านต่างๆ <p>๔. ติดตามประเมินผล เมื่อมีปัญหา ประชุมชาวบ้านเพื่อหาทางแก้ไข</p>	<p>๑. ต้องเห็นปัญหาชุมชน มอง ปัญหาให้ออก แล้วหาวิธีแก้ไข</p> <p>๒. ประชุมชาวบ้าน ชี้แจงให้เห็นถึง ปัญหาหรือทุกข์ก่อน</p> <p>๓. พัฒนาหมู่บ้านด้านต่างๆ เช่น สมุนไพรรักษาโรค</p> <p>๔. ใช้วิธีการพัฒนาต่างๆ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - ทำให้ชาวบ้านเกิดศรัทธา - เวลาเทศน์สอดแทรกการ พัฒนา - ทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของ ชุมชน ให้คำแนะนำเตือนสติ เมื่อเกิดปัญหา - ทำในงานเล็กๆ เสียก่อน เมื่อ เป็นรูปธรรมจึงขยายออกไป <p>๕. ติดตามประเมินผล ประชุม สมาชิก ปรับปรุงแก้ไขงาน</p> <p>๖. ก่อตั้งกลุ่มเครือข่าย</p>

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต	พระครูอุภัยโกศล	พระครูธรรมคุณ
<p>๑. รู้เห็นปัญหาของชุมชน มีจิตใจ อยากจะทำไปช่วย</p> <p>๒. ประชุมชาวบ้าน ชี้ปัญหาและวิธี แก้ไขคือการรวมกลุ่มออมทรัพย์</p> <p>๓. เชิญชวนชาวบ้านให้มาออมเงิน ร่วมกัน แล้วปล่อยกู้ให้คนที่ เดือดร้อน เมื่อเงินเติบโตก็นำมา จัดสวัสดิการ</p> <p>๔. ใช้กฎกติกาและพลังกลุ่มคุม ความประพฤติกันเอง</p> <p>๕. สร้างความศรัทธา ไม่แสวงหา ผลประโยชน์ เป็นพี่เลี้ยง ให้ กำลังใจ</p> <p>๖. มีวิธีการบริหารถ้ามีคนกู้แล้วไม่ ยอมส่งคืน</p> <p>๗. ติดตามประเมินผล ให้สมาชิก ทำงานไปด้วยเรียนรู้ไปด้วย</p>	<p>๑. รู้เห็นปัญหาของชุมชน มีจิตใจ อยากจะทำไปช่วย</p> <p>๒. เข้าถึงชุมชน โดยเข้าไปชี้แนะ เข้าไปพูดคุยกับคนในชุมชนถึง ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ทอดทิ้ง เป็น พี่เลี้ยงให้</p> <p>๓. สร้างงานสร้างอาชีพให้ชาวบ้าน โดยทำให้เป็นตัวอย่าง</p> <p>๔. ใช้หลักพุทธธรรม หลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง และใช้หลัก การบริหารจัดการตามแนวคิด ตะวันตก คือ ๔ M หลักบาลานซ์ สกอ์การ์ด หลักซีไป หลักความ ต้องการพื้นฐาน ทฤษฎีระบบ หลักโพสคอร์ด</p> <p>๕. ติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขในส่วนที่เกิดปัญหา</p>	<p>๑. ต้องรู้เข้าใจปัญหาของชุมชน อย่างถ่องแท้ถึงจะหาทางพัฒนา ได้</p> <p>๒. เข้าไปคลุกคลีอยู่กับชาวบ้าน ให้ คำปรึกษาอย่างเป็นกันเอง</p> <p>๓. สร้างทฤษฎีสัมมัญญาตา และสัมมา ทฤษฎี โดยกระตุ้นถามให้คิดไม่ให้ หลงไหลในบริโภคนิยม</p> <p>๔. บูรณาการตามหลัก บวร.</p> <p>๕. ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอ เพียง เน้นการพึ่งตนเอง</p> <p>๖. พาแกนนำไปศึกษาดูงานจาก สถานที่จริง</p> <p>๗. ใช้กระบวนการกลุ่มแก้ปัญหา</p> <p>๘. ติดตามประเมินผล ปรับปรุง แก้ไขในส่วนที่มีปัญหา</p>

๕. แนวคิดและบทบาทในการพัฒนาชุมชน ของพระสงฆ์ภิกษุวิสัย

แรงจูงใจของพระสงฆ์นักพัฒนาทั้ง ๖ รูป คือ พระครูพิพิธประชานาถ พระครูศีลวราภรณ์ พระครูสุภาจารย์วัฒน์ พระอาจารย์สุบิน ปณีโต พระครูอุภัยโกศล และพระครูธรรมมุต โดยสรุปเกิดจากแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอก แรงจูงใจภายในคือความมีจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่พึงกระทำตอบแทนต่อชุมชน จากการที่ท่านได้รับความอุปถัมภ์บำรุงจากชาวบ้าน จิตวิญญาณในความเป็นผู้นำชาวบ้านโดยธรรมชาติ เมื่อเห็นชาวบ้านทุกข์ยากเดือนร้อนจากปัญหาต่างๆ จึงไม่อาจจะอยู่นิ่งเฉยได้ จึงร่วมคิดค้นร่วมปรึกษาหารือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือต่อไป และพื้นฐานด้านจิตใจของพระสงฆ์เหล่านั้นท่านจะเคยผ่านการฝึกฝนพัฒนาด้วยการปฏิบัติธรรมกรรมฐานมาพอสมควร จึงเกิดเมตตาธรรมและเป็นผู้ที่หนักแน่นมั่นคงในอุดมการณ์ แม้ต้องเจอกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ก็จะไม่ยอมถอยใจง่ายๆ ยังคงทำงานอย่างต่อเนื่องเสมอต้นเสมอปลาย ส่งผลให้งานพัฒนาชุมชนของท่านประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี

ส่วนแรงจูงใจภายนอก เกิดจากการที่พระสงฆ์ได้เห็นปัญหาต่างๆ ของประชาชนที่บำรุงวัดนั้นๆ อยู่ และชุมชนที่อยู่รอบๆ วัด เห็นสภาพปัญหาความยากจน ปัญหาการเจ็บป่วยขาดแคลนยาหรืออาคารสถานที่ เด็กๆ ที่ด้อยโอกาสขาดการศึกษาหรือขาดที่พึ่ง การที่ชาวบ้านถูกนายทุนที่ฉลาดกว่าเอาเปรียบในการซื้อขาย ผลผลิตหรือการไปกู้หนี้ยืมสิน ปัญหาการขาดแคลนทุนเพื่อประกอบอาชีพ เห็นความแตกแยกหรือความอ่อนแอของคนในชุมชนที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ท่านคิดหาหนทางที่จะช่วยเหลือชาวบ้านทั้งทางตรงและทางอ้อม แรงจูงใจทั้งสองด้าน จึงมีส่วนผลักดันงานสังฆพัฒนาชนบทจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นักพัฒนา มีลักษณะเหมือนกันคือต้องการหาทางช่วยเหลือชาวบ้านที่ตกทุกข์ได้ยากหรือยั้งพึ่งตนเองไม่ได้ จึงต้องการให้ชุมชนรวมกลุ่มกันให้เข้มแข็ง เพื่อให้คนในชุมชนแก้ปัญหากันเอง ความประเสริฐของพระคือการเป็นที่พึ่งของคนทั่วไป มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งนี้เพราะวัดกับบ้านต่างต้องพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งเป็นไปตามพุทธประสงค์เรื่องการบำเพ็ญประโยชน์ และต้องการพิสูจน์ให้เห็นว่าหากพัฒนาตามแนวพุทธธรรม ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาทุกอย่างได้ ส่วนแนวคิดในแต่ละกิจกรรมนั้น จะขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่พัฒนา ปัญหาของแต่ละชุมชน และทัศนคติเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ต่อชุมชน โดยภาพรวมมีลักษณะที่เหมือนกันคือต้องการเป็นผู้ให้แก่ชาวบ้านแทนการเป็นผู้รับฝ่ายเดียว

กิจกรรมในการพัฒนาเมื่อแรกเริ่มนั้น พระสงฆ์ได้นำพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนนหนทาง สะพาน ห้องสุขา ฝายเก็บน้ำ เป็นต้น เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนในขณะนั้น ครั้นต่อมาก็ได้มีการรวมกลุ่มกันมากขึ้นเพื่อพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนของชุมชน โดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจของชุมชน เช่น การส่งเสริมให้ทำเกษตรอินทรีย์ การก่อตั้งโรงสี กลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ร้านค้า ธนาคารข้าว เป็นต้น การทำงานพัฒนาชุมชนในปัจจุบันได้พยายามตอบโจทย์ปัญหาสังคมใหม่ๆ เช่น ปัญหาการติดอบายมุขสิ่งเสพติด ปัญหาการขาดแคลนทุนในการประกอบอาชีพและชุมชนอ่อนแอเพราะขาดการรวมกลุ่ม ปัญหาเด็กด้อยโอกาส คนทุกข์ยากไม่ได้รับการเหลียวแล ปัญหาคนว่างงานไม่มีรายได้เสริม รวมถึงปัญหาชาวบ้านที่ใช้ชีวิตไม่พอเพียง หลงในกระแสวัตถุนิยมจนมีหนี้สินเพิ่มพูน ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย การจัดการศึกษาตามกระแสหลักที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียง ปัญหาเหล่านี้พระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละท่านได้

พยายามคิดค้นกิจกรรมเพื่อแก้ไขแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน และกำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งก็ประสบความสำเร็จด้วยดี

กิจกรรมในการพัฒนาชุมชนจะขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละชุมชน ความถนัด และความสนใจของพระสงฆ์รูปนั้นๆ กิจกรรมที่จะดำเนินการต่อได้อย่างยาวนาน มักจะเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านและเกิดความสุจริตยุติธรรม หากเกิดการทุจริตคอร์รัปชันก็จะเกิดความเคลือบแคลงสงสัยและไม่เข้มแข็งพอก็อาจจะล้มเหลวได้ การบริหารงานอย่างโปร่งใส และการปลูกฝังจิตสำนึกกับชาวบ้านหรือสมาชิกจึงมีความสำคัญมาก พระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละรูปจะมีกิจกรรมที่โดดเด่นของแต่ละท่านแตกต่างกันไป โดยไม่ลืมกิจกรรมด้านการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปด้วย

กระบวนการในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์แต่ละรูปมีความเหมือนและความแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับกิจกรรมของงานพัฒนา ปัญหาของชุมชน ความถนัด และความสนใจ รวมถึงประสบการณ์การทำงานของพระสงฆ์แต่ละรูป ซึ่งบางรูปก็มีกระบวนการเป็นของตนเอง โดยกระบวนการในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่ที่คล้ายคลึงกันก็คือ การรู้เห็นปัญหาของชุมชนอย่างถ่องแท้เสียก่อนเป็นอันดับแรก พร้อมทั้งมีจิตใจที่อยากจะเข้าไปช่วยเหลือ แล้วค่อยประชุมชาวบ้านเพื่อชี้แจงให้เห็นถึงปัญหาและปรึกษาหารือกัน หลังจากนั้นดำเนินการพัฒนาโดยใช้พลังกลุ่ม มีการสอดแทรกธรรมะและอบรมอยู่เนืองๆ ให้ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมและรู้สึกเป็นเจ้าของในงานพัฒนา แม้พระสงฆ์เองก็ต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างความศรัทธาให้กับชาวบ้าน ออกมาร่วมพัฒนากับชาวบ้านด้วยความเสียสละบริสุทธิ์ใจโดยไม่หวังผลประโยชน์อื่นใด ใช้หลักพุทธธรรมเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้ยั่งยืน และใช้กระบวนการกลุ่ม

ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ มีการตั้งกลุ่มเครือข่ายเพื่อเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการพัฒนาที่ได้ผลเพราะไม่ได้มุ่งแต่จะพัฒนาด้านวัตถุอย่างเดียว แต่ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาด้านจิตใจไปพร้อมกัน สมดังคำที่ว่า “เมื่อจิตใจพร้อมจะพัฒนาด้านอื่นๆ ก็ง่าย”

๖. แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในสังคมไทย

หลักธรรมที่ใช้ในงานพัฒนาโดยภาพรวมคล้ายคลึงกัน แต่แตกต่างกันในหลักธรรมที่ต้องการเน้น ซึ่งจะขึ้นอยู่กับกิจกรรมการพัฒนา ความถนัด และความต้องการถ่ายทอดหลักธรรมข้อนั้นๆ ของพระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละรูป หลักธรรมที่นำมาใช้เหมือนกันคือ สร้างชุมชนให้พึ่งตนเองตามหลัก อตตาทิ อตตโน นาโถ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ อิทธิบาท ๔ ขรवासธรรม ๔ อริยสัจ ๔ ศีล ๕ การเว้นอบายมุข ๖ พร้อมทั้งมีคุณธรรมข้ออื่นๆ คือ การพึ่งตนเอง ความสามัคคี ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ความเสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริต ความสันโดษ ความไม่โลภ ความรับผิดชอบ และสติสัมปชัญญะ โดยจะประยุกต์เน้นเอาในระดับโลกิยะและง่ายต่อความเข้าใจของชาวบ้าน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน อันเป็นเครื่องยืนยันว่างานพัฒนาจะเกิดโภคผลและยั่งยืนได้ต้องมีธรรมนำการพัฒนาเสมอ

ส่วนแนวทางในการประยุกต์หลักธรรมให้เข้าถึงประชาชนของพระสงฆ์ทั้ง ๖ รูป มีความแตกต่างกันไปในรายละเอียดตามกิจกรรมในงานพัฒนา ความถนัด และความสนใจของพระสงฆ์แต่ละรูป แต่กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของทุกรูปสามารถสอนพุทธธรรมได้ทั้งนั้น เป็นความพยายามนำธรรมะที่เป็นนามธรรมไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม กล่าวโดยสรุปแนวทางในการประยุกต์

หลักธรรมให้เข้าถึงประชาชนที่โดดเด่นของแต่ละรูปคือ พระครูพิพิธประชานาถใช้กรรมฐานนำการพัฒนา พระครูศีลวราภรณ์ ใช้การจัดการศึกษาและการพัฒนาหมู่บ้าน พระครูสุภาจารวัฒน์ ประยุกต์หลักธรรมผ่านโครงการพัฒนาและทำพิธีออกจากอบายมุข พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ประยุกต์หลักธรรมผ่านกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ พระครูอุภัยโกศล ประยุกต์หลักธรรมผ่านการฝึกอาชีพและบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และพระครูธรรมศุต ประยุกต์หลักธรรมผ่านโครงการเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนวิธีการอื่นๆ ในการประยุกต์หลักธรรมที่คล้ายคลึงกันก็คือ การเทศนาธรรมและปาฐกถาธรรมเมื่อมีโอกาส การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการพัฒนา การออกทำงานร่วมกับชุมชน และการสอดแทรกธรรมผ่านกิจกรรมการพัฒนา ทั้งนี้การสอนหลักธรรมด้วยวาจาไม่ได้เป็นเครื่องรับประกันว่าชาวบ้านจะปฏิบัติตามหรือไม่เมื่อลับหลัง แต่ถ้าหากมีผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะพึงได้รับ เช่น การมีสิทธิกู้ยืมเงินจากกลุ่ม การขายข้าวอินทรีย์ได้ในราคาดี เป็นต้น ย่อมเป็นการควบคุมพฤติกรรมเชิงสังคมด้วย โดยวิธีการต่างๆ ในการประยุกต์หลักธรรม สามารถบูรณาการให้สอดคล้องกันได้ หรือเลือกเอาวิธีการใดวิธีการหนึ่งไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับงานพัฒนาของตนเอง

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ทั้ง ๖ รูป มีมากมายหลายประการ ทั้งโดยเฉพาะหน้าและความยั่งยืนในอนาคต กล่าวคือ ชุมชนมีความเข้มแข็ง เจริญก้าวหน้า พึ่งพาตัวเองได้ เกิดความรักใคร่สามัคคี มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม มีความเสียสละ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ประชาชนมีความสุขขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมต่างก็ดีขึ้น สามารถแก้ปัญหาชุมชนได้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ จึงนับได้ว่างานสังฆพัฒนามีส่วนช่วยทำให้ชุมชนสังคม และประเทศชาติพัฒนาเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

๗. แนวทางในการแก้ปัญหาทางงานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์

แม้งานสังฆพัฒนาของพระสงฆ์จะสามารถช่วยแก้ปัญหาของชุมชนได้เป็นอย่างดี แต่ในกระบวนการการทำงานนั้นก็ประสบปัญหาหลายอย่าง จากการศึกษาสภาพปัญหาของงานสังฆพัฒนาของพระสงฆ์ที่เป็นกรณีศึกษาทั้ง ๖ รูป สามารถกลั่นกรองปัญหาและเสนอเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาโดยภาพรวมเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๗.๑ ปัญหาการขาดศาสนทายาท

ปัญหาการขาดศาสนทายาทที่จะมาร่วมงานและสืบสานงานต่อ นับว่าเป็นปัญหาสำคัญมาก เพราะพระสงฆ์นักพัฒนาหลายรูปได้มีอายุกาลพรรษามากขึ้น โดยเฉพาะ ๓ รูปแรกก็คือ พระครูพิพิธประชานาถ พระครูศีลวราภรณ์ และพระครูสุภาจารวัฒน์ แม้ท่านเหล่านั้นจะพยายามสร้างกลุ่มสังฆพัฒนาเพื่อให้มีศาสนทายาทผู้สืบสานงานต่อ แต่ก็ยังไม่ค่อยประสบผลสำเร็จ เพราะถ้าหากมุ่งหมายเอาเฉพาะตัวพระสงฆ์ที่จะมาเรียนรู้งานและสืบสานงานต่อ ผู้เขียนเห็นว่าคงจะเป็นไปได้ยาก ถึงมีพระสงฆ์ที่สนใจบ้าง แต่ก็คงมีจำนวนน้อย ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวทางดังนี้

๑) งานพัฒนาควรเข้าสู่วิถีชีวิตและจิตใจของชาวบ้าน ผู้ที่จะสืบสานงานต่อควรจะเป็นชาวบ้าน หรือคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนชาวบ้านมากกว่าพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง และไม่จำเป็นต้องเป็นชาวบ้านที่วัดของพระสงฆ์รูปนั้นๆ จำพรรษาอยู่ อาจจะเป็นตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน ในเขตตำบล อำเภอ หรือจังหวัด (ดังจะเห็นได้จากคณะกรรมการแต่ละหมู่บ้านของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต) บุคคลเหล่านี้สมควรที่จะได้ชื่อว่าเป็น “สังฆพัฒนาทายาท” ซึ่งจะเป็นผู้บริหารจัดการให้งานสังฆพัฒนาเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป แต่ถ้าหากผู้นำชุมชนหรือชาวบ้าน ไม่มีความเสียสละหรือไม่ให้ความ

ร่วมมือมากเพียงพอ ความยั่งยืนของงานสังคมพัฒนา ก็จะเป็นเรื่องยากเช่นเดียวกัน ดังนั้นการปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของงานพัฒนา การให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการพัฒนา จนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของงานพัฒนานั้นๆ จึงมีความสำคัญ

๒) งานพัฒนาควรตรงกับความต้องการและความจำเป็นของชุมชน หากงานสังคมพัฒนามาจากความดำริของพระสงฆ์ฝ่ายเดียวก็จะอยู่ได้เพียงชั่วคราวเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไปความจำเป็นที่จะมีงานพัฒนานั้นๆ ตามความคิดของชาวบ้านก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน เห็นได้จากกิจกรรมสหบาลข้าวของพระครูพิพิธประชานาถที่หมู่บ้านของท่านได้หยุดกิจกรรมไปในที่สุด ดังนั้น งานสังคมพัฒนาที่ยั่งยืนจึงควรตอบสนองความต้องการและความจำเป็นของชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมสหกรณ์โรงสีของพระครูพิพิธประชานาถ และพระครูสุภาจารวัฒน์ กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระอาจารย์สุปิน ปณีโต และการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพระครูธรรมคุณ เป็นต้น

๗.๒ ปัญหาความตื่นตัวของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชนมีน้อยลง

ปัญหานี้เป็นการกล่าวถึงโดยภาพรวม ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับบางพื้นที่ที่ยังคงมีพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ที่กำลังพัฒนาอย่างแข็งขันอยู่ จากการศึกษาทำให้ทราบว่าพระสงฆ์นักพัฒนาเริ่มมีบทบาทจากการมองเห็นปัญหาของชาวบ้าน ความทุกข์ยากลำบากของชาวบ้านประการต่างๆ และมองไม่เห็นวาทะรัฐจะเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างไร จึงอาสาออกมาเป็นผู้นำพัฒนาด้วยตัวของท่านเอง ซึ่งงานเหล่านั้นล้วนตรงกับความต้องการของชาวบ้านในช่วงเวลานั้นๆ พอดี ดังจะเห็นได้จากงานพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ แม้ทางคณะสงฆ์ก็มีโครงการ

สอดรับกันคือโครงการพระธรรมทูต โครงการพระธรรมจาริก และโครงการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ประกอบกับองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) ก็เข้ามาส่งเสริมสนับสนุน จึงทำให้เกิดความตื่นตัวในงานพัฒนาชุมชนกันพอสมควร งานสังคมพัฒนานี้เกิดความตื่นตัวอยู่ระยะเวลาหนึ่ง พอมาถึงปัจจุบันความตื่นตัวของพระสงฆ์นักพัฒนาก็เริ่มลดน้อยลง อาจจะเนื่องมาจากรัฐบาลมีองค์กรบริหารงานส่วนท้องถิ่น ที่มีทั้งงบประมาณ บุคลากร และเครื่องมือต่างๆ ทำงานได้เห็นผลชัดเจนกว่าการร่วมมือกับพระสงฆ์ จึงทำให้ชาวบ้านค่อยๆ ลดการให้ความสำคัญแก่งานสังคมพัฒนาน้อยลง พระสงฆ์เองก็ค่อยๆ ลดบทบาทของตัวเองลงในที่สุด ดังนั้นการจะส่งเสริมให้เกิดความตื่นตัวของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชนให้มากขึ้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนวทางดังนี้

๑) การปลูกจิตสำนึกให้พระสงฆ์สนใจในงานสังคมพัฒนา บทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นพระสังฆาธิการต่างก็เป็นนักพัฒนาในตัวของท่านเองอยู่แล้ว ดังเช่นการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมก็เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ ตั้งสถานศึกษาก็เป็นการพัฒนาด้านปัญญาและคุณภาพชีวิต เป็นต้น แต่มีอีกงานหนึ่งที่พระสงฆ์ผู้น้อยรูปจะมีจิตอาสาเข้าไปทำคือการพัฒนาชุมชนให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะในชนบทที่อยู่ห่างไกลยังคงต้องการผู้นำในการพัฒนา ยิ่งในปัจจุบันชาวบ้านถูกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยมครอบงำ ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินมากขึ้น มีการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติด้วยประการต่างๆ ซึ่งก็จะเกิดผลเสียต่อชุมชนนั้นและระบบนิเวศวิทยาโดยภาพรวม การขาดผู้นำในการเข้าไปดูแลรักษาและปลูกจิตสำนึกชาวบ้านให้หวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ พระสงฆ์จึงสามารถเป็นผู้นำแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ได้ ดังจะเห็นได้จากงานสังคมพัฒนาของพระครูธรรมคุณและพระอาจารย์สังคม ธนบุญโญ แห่งวัดพระบรมธาตุตอดยผาสัม อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น รวมทั้งพระสงฆ์นักพัฒนารูปอื่นๆ การปลูกจิตสำนึก

ให้พระสงฆ์สนใจงานพัฒนาชุมชนจึงมีความสำคัญ และกำลังขาดแคลนในสมัยปัจจุบัน

๒) การมีหลักสูตรพระนักพัฒนาชุมชน โดยเปิดสอนให้แก่พระสังฆาธิการและพระนักศึกษาที่สนใจทั่วไป อาจจะดำเนินงานโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง หรือจัดเป็นหลักสูตรอบรมสัมมนาของสำนักงานพระพุทธศาสนาแต่ละจังหวัด ซึ่งจะสอดคล้องกับโครงการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลที่มีอยู่แล้ว และตรงกับงานสาธารณสงเคราะห์ซึ่งเป็นอีกหนึ่งพันธกิจของคณะสงฆ์อบรมในสิ่งที่นักพัฒนาการของรัฐทำไม่ได้หรือทำไม่ได้ไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะการพัฒนาด้านจิตใจ การส่งเสริมให้เป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ การสร้างเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น โดยมีการศึกษาดูงานจากพระสงฆ์รูปที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน ก็จะเป็นอีกแรงกระตุ้นหนึ่งให้พระสงฆ์เกิดความตื่นตัวและเกิดอุดมการณ์ในงานสังฆพัฒนามากยิ่งขึ้น

๓) การพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์นักพัฒนา พระสงฆ์นักพัฒนาชุมชน ควรจะได้รับการพิจารณาเลื่อนสมณศักดิ์เหมือนกับพระสงฆ์สายการปกครอง หรือสายวิปัสสนากรรมฐาน เพราะได้สร้างคุณประโยชน์ให้แก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ สมกับการเป็นพระครูคือครูของประชาชน แม้หน่วยงานของรัฐและเอกชนต่างก็ให้คำยกย่องสรรเสริญ ดังเช่นกรณีของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต เป็นต้น การให้ความสำคัญแก่งานพัฒนาของท่านจะเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่พระสงฆ์นักพัฒนาชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

๗.๓ ปัญหาการจัดตั้งกลุ่มพระสังฆพัฒนาได้ไม่เข้มแข็งยั่งยืน

ผลพวงจากกระแสความตื่นตัวของการทำงานสังฆพัฒนานั้น (พ.ศ. ๒๕๒๔-๒๕๓๓) ทำให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มพระสังฆพัฒนาขึ้นในหลายจังหวัด เช่น พระครู

พิพิธประชานาถ ตั้งกลุ่มสภธรรมเพื่อการพัฒนา พระครูสุภาจารวัฒน์ ตั้งกลุ่มสังฆอาสาพัฒนา พระครูมงคลวรวัฒน์ ตั้งกลุ่มแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คณะสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมาตั้งกลุ่มโคราชพัฒนา และกลุ่มใหญ่ในระดับประเทศคือกลุ่มเสขิยธรรม เป็นต้น กลุ่มดังกล่าวได้มีบทบาทแข็งขันในการออกพัฒนาชุมชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนเป็นที่คาดหวังว่าจะสามารถสร้างศาสนทายาทรับช่วงงานต่อไปได้ แต่ครั้งพอกาลเวลาผ่านไปโดยเฉพาะในปัจจุบัน กลุ่มเหล่านั้นก็มีอาการชบเซาคือมีบทบาทน้อยลง จนแทบไม่เหลือเค้าลางที่เคยมีบทบาทโดดเด่น แม้จะเป็นวัฏจักรธรรมดาของสรรพสิ่งที่ต้องมีความเปลี่ยนแปลง หากมีการปรับตัวก็อาจทำให้กลุ่มดังกล่าวเกิดความยั่งยืนได้ ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะต่อการจัดตั้งกลุ่มสังฆพัฒนาให้ยั่งยืนดังนี้

๑) การมีภาคีเครือข่ายให้มากขึ้น ในปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้านที่ส่งเสริมการทำเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรผสมผสานต่างได้รับการยอมรับจากชาวบ้านและกำลังขยายออกไปเรื่อยๆ เช่น กลุ่มเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสาน ที่จังหวัดขอนแก่น กลุ่มอีโต้้น้อยของนายผาย สร้อยสระกลาง นายคำเตื่อง ภาชี และนายสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น พระสงฆ์นักพัฒนาก็เป็นปราชญ์ของชาวบ้านอยู่แล้ว หากมีการเชื่อมโยงกับภาคีเครือข่ายออกไปสู่ปราชญ์ชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ก็อาจจะทำให้กลุ่มเข้มแข็งและยั่งยืนได้ แต่ที่สำคัญควรที่จะมีการสร้างศาสนทายาทเพื่อสืบต่องานสังฆพัฒนา ซึ่งอาจมีหลักสูตรพระนักพัฒนา “พระธรรมทายาท” ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือจัดอบรมสัมมนาพระนักพัฒนา ดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้นก็ได้

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การส่งเสริมและสนับสนุน ทั้งคณะสงฆ์สายปกครองและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งอันที่จริงกิจกรรมการก่อตั้งกลุ่มสังฆพัฒนาก็สอดคล้องกับงานพระธรรมทูตและงานหน่วย

ต้องการขอความร่วมมือจึงมักจะได้รับความร่วมมือด้วยดี กลายเป็นสังคมแห่งความสามัคคีและมีความเอื้ออาทรต่อกัน

๗.๕ ปัญหาเรื่องงบประมาณมีไม่เพียงพอ

ปัญหาเรื่องงบประมาณมีไม่เพียงพอนับว่าเป็นปัญหาใหญ่พอสมควร เพราะหลายกิจกรรมจำเป็นต้องใช้งบประมาณในการดำเนินงาน ดังจะเห็นได้จากกรณีของพระครูศีลวราภรณ์กับงบประมาณบริหารจัดการโรงเรียนการกุศลที่ได้รับจากรัฐบาลต่อเดือนเพียงครั้งหนึ่งคือ ๓๕๐,๐๐๐ บาท ในขณะที่มีรายจ่ายต่อเดือนถึง ๗๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งทางวัดและโรงเรียนต้องจัดหาเอง หรือกรณีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของพระครูอุภัยโกศลที่ท่านไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากหน่วยงานของรัฐหรือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเลย จึงจำเป็นต้องพยายามจัดหาเองด้วยวิธีการอื่นๆ หรือในกรณีของพระครูธรรมศุภที่เบื้องต้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐบาลอยู่บ้าง แต่ภายหลังถูกตัดทอนลดงบประมาณลง ปัญหาดังกล่าวนับว่าเป็นเรื่องท้าทายความสามารถของพระสงฆ์นักพัฒนาอยู่พอสมควร ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

๑) พยายามหางบประมาณด้วยตนเอง เพราะการไปหวังพึ่งบุคคลหรือหน่วยงานอื่นย่อมไม่มีความแน่นอน ดังที่พระสงฆ์นักพัฒนาหลายท่านได้พยายามทำอยู่แล้ว โดยอาจจะมีการผลิตสินค้าชุมชนออกจำหน่ายดังเช่น งานพัฒนาชุมชนของพระครูธรรมศุภ ที่มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือนจำหน่าย เช่น ข้าวกล้องงอก ข้าวตอกอินทรี สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน เป็นต้น หรือทำในกรอบงานพัฒนาที่สามารถทำได้โดยไม่ต้องใช้งบประมาณที่มากเกินไปนัก หากเป็นโรงเรียนก็ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์เพื่อนำผลผลิตมาประกอบอาหารให้แก่เด็กนักเรียน เป็นต้น

๒) ขอความสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น แม้การไปหวังพึ่งบุคคลหรือหน่วยงานอื่นจะไม่มีที่แน่นอน แต่ถ้ามีหน่วยงานของรัฐบาลหรือเอกชนยินดีให้การสนับสนุนทางใดทางหนึ่งก็ควรทำโครงการนำเสนอ แม้จะได้มากบ้างน้อยบ้างก็ไม่เป็นไร หรืออาจจะติดต่อกับโรงงานบริษัทเอกชนที่รับวัตถุดิบทางการเกษตรเพื่อให้ชาวบ้านปลูกส่งโดยตรง เป็นต้น การพยายามหาภาคีเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวเนื่องกันก็อาจทำให้ได้รับงบประมาณหรือกำลังคนมาช่วยเหลือสนับสนุนได้

สรุปความว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนไม่ควรจะรุ่งเรืองอยู่เฉพาะในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็ไม่มีใครมาสนใจสืบสานงานต่อจนต้องเจียบหายไป ทั้งนี้เพราะหากพระสงฆ์ไม่ช่วยอนุเคราะห์ชาวบ้านผู้คอยอุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ แล้วก็ไม่รู้ว่าใครจะมีเมตตาธรรมมาช่วยเหลือประชาชนได้ หากจะหวังเพียงความช่วยเหลือจากรัฐบาลก็ไม่รู้เมื่อไหร่จะมาถึงหรือเป็นไปอย่างทั่วถึง และจะยิ่งเป็นการสร้างค่านิยมแห่งความเป็นผู้ขอและรอรับอย่างเดียว สิ่งสำคัญจึงควรเป็นว่าทำอย่างไรชาวบ้านถึงจะพึ่งพาตนเองได้ ยิ่งนับวันปัญหาชุมชนก็จะยิ่งเพิ่มขึ้นและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านจึงต้องการผู้นำมาช่วยหาหนทางออก พระสงฆ์ผู้มีเมตตาธรรมจึงควรแสดงบทบาทของตนเพื่อเป็นที่พึ่งให้แก่ชุมชน จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์สามารถทำงานพัฒนาชุมชนได้อย่างดีเยี่ยม เมื่อมีปัญหาก็ควรจะวิเคราะห์วิจัยและหาทางออกช่วยกันดังที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาแล้ว

๘. การถอดองค์ความรู้รูปแบบวิธีการแก้ปัญหาชุมชนของพระสงฆ์

รูปแบบวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชน ผู้เขียนมีความเห็นว่าต้องทำให้เป็น “ชุมชนวิถีพุทธ” หรือ “ชุมชนวิถี

ธรรม” ให้ได้ หมายถึงว่า ชุมชนที่มีการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง ไม่เพียงแค่นั้นเข้ขึ้นมาก็มาตักบาตรที่หน้าบ้านของตนเอง หรือเข้าวัดเพียงแค่วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและตามประเพณีที่ปีหนึ่งมีเพียงไม่กี่วันเท่านั้น (ซึ่งบุคคลที่เข้าวัดส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นผู้สูงอายุ หรือผู้ที่มีพฤติกรรมที่ดีอยู่แล้ว) หรือรู้จักหลักธรรมเพียงแค่ศีล ๕ แต่ก็ไม่สามารถปฏิบัติตามได้ทุกข้อ ครั้นมองไปภายในหมู่บ้านยังคงมีการมั่วสุมด้วยอบายมุขทั้งการเล่นการพนัน เล่นหวยชนไก่ ตีหมเหล้าเมายา ทะเลาะวิวาท รวมทั้งการว่างงาน ชุมชนที่ต่างคนต่างอยู่จึงเกิดการเอารัดเอาเปรียบกัน และไม่สามารถรวมกลุ่มกันให้เข้มแข็งได้ แม้จะรู้ว่าความสามัคคีเป็นเรื่องที่ดี แต่ก็ไม่สามารถทำให้เกิดความสามัคคีกันอย่างแท้จริงได้ ยิ่งในสภาวะเศรษฐกิจรัดตัวดังเช่นในปัจจุบันที่ผู้คนต่างแย่งกันทำมาหากิน โดยมีความคิดว่าทำหาเงินให้ได้มากที่สุด ไม่ว่าจะโดยวิธีใดก็ตาม ทั้งผิดกฎหมายหรือเบียดเบียนธรรมชาติ เพื่อให้เกิด “ความมั่งมีศรีสุข” มากกว่า “ความร่มเย็นเป็นสุข” มีเป้าหมายเพื่อหลุดพ้นจากความยากจน และตีเต็นดั่งแข่งกับคนอื่นๆ สุขภาพของชุมชนจึงเข้ขึ้นอ่อนแอน่าเป็นห่วง ดังคำที่พระอริการทัตติม อนาวาโร (อ้างใน พิณิจ ลาภธนานนท์, ๒๕๔๙: ๑๔๘) กล่าวไว้ว่า

เมื่อก่อนชาวบ้านเอื้ออาทรกัน มีการช่วยเหลือกัน พอมีเรื่องเศรษฐกิจเข้มาชาวบ้านมีการแข่งขันกันทำมาหากินและใช้เล่ห์เหลี่ยมในการแสวงหาผลประโยชน์ ความเอื้ออาทรก็หายไป ปัญหาที่เกิดขึ้นเด่นชัดในชุมชนก็คือ “รวมตัวกันยาก” และอยู่ร่วมกันแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา ระบบอุปถัมภ์ที่เคยมีในอดีตเปลี่ยนมาเป็นเพื่อประโยชน์ส่วนตน

ถ้อยคำดังกล่าวสามารถสะท้อนความเป็นไปในสังคมอื่นๆ ได้ไม่มากนักน้อยในสมัยปัจจุบัน ปรากฎการณ์เหล่านี้จะอาศัยเพียงกลไกจากหน่วยงานของรัฐหรืออำนาจทางกฎหมายก็คงจะไม่สามารถแก้ไขได้ ตราบใดที่ยังไม่มีการปลูกจิตสำนึกชาวบ้านให้เห็นโทษของความแตกแยกความสามัคคี โทษพิษภัยของอบายมุข ให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและผลกระทบที่จะพึงเกิดขึ้นในภายภาคหน้า แล้วลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อทำ “ชุมชนให้น่าอยู่คู่กับการพึ่งพาตนเอง” ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมจริยธรรมเหล่านี้พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของชาวบ้าน อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพกราบไหว้ของชาวบ้าน มีความศรัทธาเป็นทุนทางสังคมอยู่แล้ว ย่อมจะมีความสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนเหล่านี้ได้ แล้วท่านจะมีวิธีการอย่างไร เพื่อที่จะนำหลักพุทธธรรมเข้สู่วิถีชีวิตของชาวบ้านได้ เป็นการพัฒนาทั้งด้านจิตใจสู่ความร่มเย็นเป็นสุข และที่สำคัญสามารถแก้ไขปัญหาความยากจน ภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ความแตกแยกของชาวบ้าน และปัญหาอื่นๆ ของชุมชนได้ เนื่องจากหากจะแก้ไขเพียงการสอนพุทธธรรมอย่างเดียวคงไม่สามารถแก้ปัญหามุมชนได้ จำเป็นต้องแก้ด้านวัตถุด้วย จึงจะเป็นการพัฒนาที่สมบูรณ์ ดังคำที่ว่า “เศรษฐกิจและจิตใจต้องไปพร้อมกัน” ผู้เขียนขอเสนอองค์ความรู้รูปแบบวิธีการแก้ไขปัญหามุมชนของพระสงฆ์นักพัฒนาทั้ง ๖ รูป โดยแบ่งออกเป็น ๖ ประเด็นใหญ่ๆ ดังนี้

- ๘.๑ แนวทางในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน
- ๘.๒ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุข
- ๘.๓ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านการศึกษา
- ๘.๔ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านจิตใจ และการพัฒนาศีลธรรม
- ๘.๕ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม
- ๘.๖ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านสังคม

๘.๑ แนวทางในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน

ปัญหาเศรษฐกิจนับว่าเป็นปัญหาสำคัญของประชาชนชาวบ้าน ยิ่งในสมัยปัจจุบัน ปัญหาเศรษฐกิจระดับชุมชนได้ทำให้ชาวบ้านต่างต้องดิ้นรนเพื่อหารายได้ให้พอกับรายจ่าย ยิ่งครอบครัวใดมีการไปกู้หนี้ยืมสินจากทั้งหนี้สินในระบบและหนี้สินนอกระบบ หากหาคืนให้ไม่ได้ตามกำหนดยิ่งก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งทางกายและทางใจมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจชุมชนดังนี้

๑) **จัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์** โดยแนวคิดและวิธีการได้มาจากการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ซึ่งนับว่าเป็นทางออกที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และมีแหล่งเงินทุนให้ประชาชนในชุมชนในหมู่บ้านนั้นๆ สามารถเข้าถึงได้ พร้อมทั้งมีสวัสดิการช่วยเหลือยามจำเป็นทั้งยามชรา เจ็บป่วย และเสียชีวิต เป็นทั้งที่ออมเงินและแหล่งเงินทุนให้สมาชิกที่เดือดร้อนและจำเป็นกู้ไปใช้จ่ายและประกอบอาชีพ ทำให้ชาวบ้านเกิดการรวมกลุ่มและเกิดความสามัคคีมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นอกจากนี้ยังทำให้สมาชิกมีระเบียบวินัยในการใช้จ่ายเงิน มีวินัยในการใช้คืนกลุ่ม รู้จักประหยัดไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เป็นการสร้างความหวังในการประกอบอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกให้ดียิ่งๆ ขึ้น

๒) **จัดตั้งร้านค้าสหกรณ์ชุมชน** ในปัจจุบันนี้โดยส่วนใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านหรือแต่ละชุมชนร้านค้ามักจะเป็นของเอกชนมากกว่า ในแต่ละวันชาวบ้านจำเป็นต้องกินต้องใช้ จึงต้องไปอาศัยร้านค้าของเอกชน ทำให้ผลกำไรทั้งหมดตกอยู่ที่ร้านค้าเอกชน แต่ถ้าหากชาวบ้านมีการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งร้านค้าสหกรณ์ชุมชน นับว่าจะเป็นทางออกที่ดีมาก เพื่อที่จะทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการการตลาดเพื่อการพึ่งพาตัวเองได้ ดังในกรณีตัวอย่างร้านค้าสหกรณ์ของพระครูพิพิธประชานาถและพระครูสุภาจารวัฒน์ โดยในเบื้องต้นมีประชุมปรึกษาหารือกัน หรือ

ไปศึกษาดูงานหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จ เมื่อตกลงที่จะจัดตั้งร้านค้าแล้วก็มีการระดมหุ้นจากชาวบ้าน จัดหาเจ้าหน้าที่มาประจำ ซึ่งอาจจะมีค่าตอบแทนให้บ้างหรือผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกัน มีการจดหมายเลขรายชื่อสมาชิกที่มาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภค เพื่อจัดสรรปันส่วนผลกำไรให้เมื่อสิ้นปี มีการตรวจสอบบัญชีเป็นระยะๆ อาจมีการรวมกลุ่มกันทำสินค้าอุปโภคบริโภคไว้ขายในราคาถูกให้แก่ชาวบ้าน เช่น แชมพู สบู่ น้ำปลา น้ำยาล้างจาน เป็นต้น หรือเป็นสถานที่จำหน่ายพืชผักผลไม้ของชาวบ้าน หรือต่อยอดให้มีปั้มน้ำมันชุมชน ยังจะเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจภายในชุมชนให้แข็งแรง ทำให้เงินไม่รั่วไหลออกนอกชุมชน ไม่ควรเป็นไปในลักษณะชาวบ้านนำพืชผักผลไม้ไปขายที่ตลาดแล้วแม่ค้าก็รับสินค้าเหล่านั้นจากตลาดมาขายในหมู่บ้าน เพราะจะทำให้ชาวบ้านเสียเปรียบบรรดาพ่อค้าคนกลาง และเงินรั่วไหลออกนอกชุมชน นอกเสียจากจะเป็นสินค้าที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้จริงๆ

๓) **จัดตั้งสหกรณ์โรงสีข้าว** ในพื้นที่ที่เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นชาวนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นสหกรณ์โรงสีข้าว เพื่อบริหารจัดการข้าวของตนเอง เป็นทั้งผู้ผลิตและผู้จัดจำหน่าย ไม่ต้องไปเสียเปรียบบรรดาพ่อค้าคนกลางที่มักกดราคาข้าวและใช้ตาชั่งที่ไม่ได้มาตรฐาน และยังสามารถสร้างจุดเด่นให้แก่ข้าวของตนเอง โดยเฉพาะข้าวอินทรีย์ ซึ่งใช้กระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่มีการใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีใดๆ ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค แม้สัตว์ในธรรมชาติอื่นๆ ก็กลับมีมาไม่ว่าจะเป็นกบ เขียด กุ้ง หอย ปู ปลา ผลผลิตจากข้าวยังสามารถแปรรูปเป็นสินค้าประเภทอื่นได้ด้วย เช่น น้ำมันรำข้าว ข้าวกล้องงอก เป็นต้น ดังกรณีตัวอย่างงานพัฒนาของพระครูพิพิธประชานาถ และพระครูสุภาจารวัฒน์

แต่ละพื้นที่และแต่ละภูมิภาคมักจะนิยมปลูกพืชไม่เหมือนกัน เช่น ภาคใต้นิยมปลูกยางพารา ภาคตะวันออกนิยมปลูกผลไม้ เป็นต้น การจัดตั้งสหกรณ์พืชชนิดนั้นๆ ก็

นับว่ามีความสำคัญ เพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาสินค้า และร่วมกันศึกษาพัฒนาสินค้าของตัวเอง แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การจะฝากความหวังไว้กับการปลูกพืชชนิดเดียวย่อมมีความเสี่ยงอยู่มาก จึงจำเป็นที่จะต้องปลูกพืชแบบผสมผสาน หรือทำตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีการปรึกษาหารือกันเพื่อจัดทำแผนแม่บทชุมชน มีการแบ่งงานกันทำในแต่ละหมู่บ้านในตำบลนั้นๆ เพื่อนำสินค้าอุปโภคบริโภคเหล่านั้นมาจัดจำหน่ายให้แก่ประชาชนในตำบล ดังเช่นกรณีของชาวตำบลไม้เรียง อำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

๔) จัดอบรมอาชีพต่างๆ ในหมู่บ้านชนบทแม่

อาชีพหลักจะเป็นอาชีพทางการเกษตร แต่เมื่อว่างจากงานหลักดังกล่าว ชาวบ้านสามารถทำอาชีพเสริมอื่นๆ เพื่อหารายได้เพิ่มเติมได้ ดังเช่นกรณีของพระครูอุภัยโกศล ที่จัดอบรมอาชีพต่างๆ ให้แก่ชาวบ้าน ทั้งการทำเห็ดฟางแบบโรงเรือน การทำไม้กวาดดอกหญ้า ไม้กวาดทางมะพร้าว หมวกจักสาน หรืออาหารหวานคาวจำหน่าย เป็นต้น หรือในกรณีของพระครูธรรมคุณที่มีการส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกระเทียมเพื่อนำส่งโรงงานผลิตอาหาร ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่ว่างงาน เป็นต้น

๕) ส่งเสริมให้ชาวบ้านดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นแนวทางการปฏิบัติที่เป็นทางออกให้แก่ทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะอาชีพทางเกษตรกรรม ที่ต้องพบเจอกับอุปสรรคปัญหาในการประกอบอาชีพหลายๆ อย่าง ทั้งราคาผลผลิตตกต่ำ ภาวะความแห้งแล้ง ปัญหาสุขภาพเนื่องจากการใช้สารเคมี หรือภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว เป็นต้น เพราะแนวทางดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติวิธีการทำเกษตรกรรมจากที่เน้นเรื่องปริมาณผลผลิตเพื่อการค้าขาย มาเป็นแบบพึ่งตนเอง มีผลผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ส่วนที่เหลือ

ก็นำไปแจกจ่ายหรือนำไปขาย โดยยึดหลักทางสายกลาง ซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้

ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่างๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ่วงถ่วง และผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ

ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที

บนพื้นฐานของความมีคุณธรรม คือความซื่อสัตย์ สุจริต รู้รัก สามัคคี ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปันให้ผู้อื่น โดยอาศัยหลักวิชาคือความรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง พร้อมทั้งดำเนินชีวิตด้วยความอดทน มีความเพียร มีสติ และปัญญา บริหารจัดการการใช้ชีวิตโดยใช้หลักวิชาและคุณธรรมเป็นแนวทางพื้นฐาน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๑๙๑)

ส่วนเกษตรทฤษฎีใหม่ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ เป็นแนวทางการจัดการพื้นที่เกษตรกรรมในระดับครอบครัวที่สอดคล้องสมดุลกับระบบนิเวศ เพื่อให้พออยู่ พอกิน สมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัดและเลี้ยงตนเองหรือครอบครัวได้

ขั้นตอนที่ ๒ การรวมกลุ่มในรูปสหกรณ์ ร่วมมือกันในการผลิต จัดการตลาดและพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เป็นการสร้างความสามัคคีภายในท้องถิ่น และเตรียมความพร้อมก่อนก้าวสู่โลกภายนอก

ขั้นตอนที่ ๓ ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อจัดหาทุน วิชาการความรู้เทคโนโลยีจากธุรกิจเอกชน เช่น ธนาคาร บริษัท ห้างร้าน เอกชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ มูลนิธิต่างๆ มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๐: ๑๘-๑๙)

๘.๒ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุข

วัดเคยได้มีบทบาทด้านเป็นสถานพยาบาลของชุมชนมาตั้งแต่ในสมัยอดีตแล้ว เนื่องจากในสมัยอดีตการคมนาคมไม่สะดวก การเดินทางไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลในตัวเมือง ซึ่งอยู่ห่างไกลเป็นเรื่องยากลำบาก หากไม่จำเป็นหรือมีอาการรุนแรงก็มักจะนิยมรักษาตัวอยู่ที่บ้านด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านและยาสมุนไพร พระสงฆ์จึงเป็นอีกหนึ่งที่พึ่งในการช่วยบำบัดรักษาโรคพื้นฐานให้แก่ชาวบ้าน แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไปการคมนาคมสะดวกมากยิ่งขึ้น การไปโรงพยาบาลทั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โรงพยาบาลอำเภอ และโรงพยาบาลจังหวัดก็เป็นเรื่องง่ายยิ่งขึ้นด้วย แม้ในแต่ละหมู่บ้านก็มีสุขศาลาเพื่อจำหน่ายยาสามัญประจำบ้านชนิดต่างๆ ทำให้ผู้คนหลงลืมภูมิปัญญาด้านสมุนไพรไป จากการศึกษาทำให้พบว่า พระสงฆ์สามารถมีบทบาทในด้านการแก้ปัญหาด้านสุขภาพอนามัยได้ดังนี้

๑) รณรงค์ส่งเสริมให้ชาวบ้านกินอยู่อย่างถูกสุขลักษณะ หมายถึงการป้องกันรักษาโรคร้ายต่างๆ ควรเริ่มต้นตั้งแต่การดูแลสุขภาพในชีวิตประจำวัน ไม่ควรรอให้เป็นโรคเสียก่อนค่อยใส่ใจดูแลสุขภาพ ปัจจัยสำคัญของการป้องกันโรคอย่างหนึ่งก็คือการกินอยู่ให้ถูกสุขลักษณะ เช่น รับประทานอาหารไม่ที่ปลอดภัยซึ่งสามารถปลูกเองได้ การไม่ใช้สารพิษในการทำเกษตร การไม่รับประทานอาหารสุกๆ ดิบๆ การออกกำลังกายสม่ำเสมอ

เป็นต้น ซึ่งแนวทางเหล่านี้พระสงฆ์สามารถรณรงค์ส่งเสริมให้ความรู้แก่ชาวบ้านได้

๒) ส่งเสริมการรักษาสุขภาพด้วยยาสมุนไพร

ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากงานพัฒนาของพระครูสุภาจารวัฒน์ ที่มีการตั้งศูนย์สมุนไพร สวนสุขภาพขึ้นที่วัดท่าลาด มีการทำเตาอบ ทำที่นวด ที่ต้มยา อบยา ครอบวงจร โดยเปิดให้บริการฟรีทุกวันพระ มีประชาชนจากทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดมาขอรับบริการมากมาย และได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขของโรงพยาบาลกุดชุม จังหัดยโสธร จนมีการตั้งชมรมหมอยาพื้นบ้านและพัฒนาเป็นศูนย์พัฒนาวัตถุสมุนไพรวัดท่าลาดในปัจจุบัน หรืออย่างงานพัฒนาชุมชนของพระครูธรรมคุด ที่มีฐานการเรียนรู้หมอบ้านบ้าน มีการจัดสร้างอโรคนาสาธา ศูนย์แพทย์พื้นบ้าน เพื่อให้บริการแก่ผู้สนใจทั่วไปในการรักษาบำบัดโรคด้วยภูมิปัญญาชาวบ้านและยาสมุนไพร

๓) เผยแพร่ความรู้ด้านยาสมุนไพร

เมื่อพระสงฆ์มีองค์ความรู้ทางด้านสมุนไพรมากพอสมควรแล้ว สามารถจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้พืชสมุนไพรที่วัดหรือออกเผยแพร่องค์ความรู้ด้านดังกล่าวให้กับชาวบ้านหรือเด็กนักเรียนได้ทราบ ซึ่งสามารถทำควบคู่ไปกับแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ หรืออาจจะจัดพิมพ์เป็นหนังสือเกี่ยวกับยาสมุนไพรออกเผยแพร่ได้ยิ่งดี

๘.๓ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านการศึกษา

บทบาทของพระสงฆ์กับการจัดการศึกษาให้แก่สังคมมีมาตั้งแต่ในสมัยอดีตกาลแล้ว แต่ครั้งต่อมารัฐบาลได้เข้ามาดูแลรับผิดชอบเอง ทำให้บทบาทของพระสงฆ์ในด้านการจัดการศึกษาค่อยๆ ลดน้อยลง เหลือเพียงการจัดการศึกษานักธรรมบาลีให้แก่พระภิกษุสามเณร และมีมหาวิทยาลัยสงฆ์จัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา แม้

ในระดับมัธยมศึกษาที่มีโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร แนวทางของพระสงฆ์ในด้านการแก้ปัญหาการศึกษา มีดังนี้

๑) ให้การศึกษานอกระบบแก่ชาวบ้าน การศึกษาในที่นี้หมายถึงการให้วิชาความรู้ การให้สติปัญญา เพื่อให้ชาวบ้านสามารถประกอบอาชีพและพัฒนาอาชีพของตนได้ การให้รู้เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมกลโกงต่างๆ ของพ่อค้าคนกลาง การแนะนำทางออก เช่น การรวมกลุ่มกันแก้ปัญหา การจัดตั้งสหกรณ์ รวมถึงการอบรมในด้านศีลธรรมจริยธรรม เป็นครูที่คอยแนะนำตักเตือนประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน

๒) ส่งเสริมสนับสนุนด้านการศึกษา พระสงฆ์บางรูปได้สนับสนุนทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจน ให้สามารถได้รับการศึกษาที่สูงๆ ขึ้น บางรูปก็ได้ชักนำเด็กชายในครอบครัวที่มีฐานะยากจนให้มาบวชเรียน ตั้งสำนักเรียนสอนนักเรียนบาลี หรือชวนชวนนำมาฝากกับสำนักเรียนดีๆ เพื่อให้เด็กเหล่านั้นได้มีโอกาสทางการศึกษาที่สูงๆ ขึ้น ทั้งนี้ว่าเป็นบทบาทของพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาการศึกษาได้เช่นเดียวกัน

๓) จัดตั้งโรงเรียนการกุศล แม้การจัดการศึกษาโดยรัฐจะมีความเจริญก้าวหน้า แต่ก็เชื่อว่าครอบคลุมทั่วถึงกับเด็กและเยาวชนทุกภาคส่วนของประเทศ โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ห่างไกลในชนบท เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีฐานะยากจน หรือเกิดปัญหาขึ้นภายในครอบครัว เช่น บิดามารดาต้องโทษอยู่ในเรือนจำ เป็นต้น หรือแม้แต่เด็กที่ติดยาเสพติดหรืออันธพาลเกเรจนต้องถูกคัดออกจากโรงเรียนเก่า และไม่มีที่จะไป อนาคตทางการศึกษามีตม่น พระสงฆ์บางรูปได้มองเห็นปัญหาเหล่านี้จึงได้จัดตั้งโรงเรียนการกุศลขึ้น ดังเช่นพระครูศีลวราภรณ์ เป็นต้น ท่านได้นำเด็กเหล่านั้นมาอบรมฝึกหัดขัดเกลาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาจนสามารถสร้างอนาคตให้แก่เด็กเหล่านั้นและคืนคนดีหลายต่อหลายคนสู่สังคมได้

๔) จัดการศึกษาทางเลือก การจัดการเรียนการสอนตามกระแสหลัก เชื่อว่าจะสามารถตอบโจทย์ปัญหาของสังคมได้ทั้งหมดโดยเฉพาะสังคมในชนบท ตรงกันข้ามกลับมีส่วนทำให้เยาวชนรุ่นหลังละทิ้งบ้านเกิดเมืองนอน ละทิ้งอาชีพของบรรพบุรุษคือเกษตรกรรม บางคนก็ไม่สามารถทำอาชีพเกษตรกรรมต่อจากบรรพบุรุษได้ ทำให้เกิดการขายที่ดินทำกินเพื่อที่จะไปทำงานในตัวเมือง ซึ่งใช้เงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต คือบ้านก็ต้องเช่าข้าวก็ต้องซื้อ นักเรียนบางคนไปเรียนในตัวเมือง ก็เรียนไม่จบด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ นักเรียนบางคนก็กู้ยืมเงินจากกองทุนกู้ยืมเพื่อการศึกษา (กยศ.) ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน แม้เรียนจบมาแล้วก็ไม่มีหลักค้ำประกันว่าจะมีงานทำ เมื่อไม่มีงานทำกลับมาอยู่บ้านเกิดก็ไม่สามารถสืบสานพัฒนางานเกษตรกรรมของบรรพบุรุษได้ เนื่องจากไม่ได้รับการฝึกสอนจากการศึกษากระแสหลัก แม้ผู้ปกครองของนักเรียนเหล่านั้นจะดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง แต่การศึกษาของลูกของเขาไม่พอเพียงก็จะไม่สมดุลกันและไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้

ดังนั้นจึงมีพระสงฆ์นักพัฒนาบางรูปดั่งเช่นพระครูธรรมศุภได้ปริวรรตจัดการศึกษาทางเลือกใหม่แบบโฮมสคูลเพื่อให้สามารถตอบโจทย์ปัญหาของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น เป็นการศึกษาที่เป็นไปตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งพระราชา เพื่อความสามารถในการพึ่งพาตัวเองด้านต่างๆ ซึ่งก็ได้ผ่านความเห็นชอบจากกระทรวงศึกษาธิการให้สามารถดำเนินการได้

๘.๔ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านจิตใจ และการพัฒนาศีลธรรม

หลักการและแนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาด้านจิตใจ และพัฒนาศีลธรรมของพุทธบริษัท ๔ อยู่แล้ว หากน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติย่อมที่จะสามารถแก้ปัญหาได้ จากการศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา

ทั้ง ๖ รูป ทำให้พบแนวทางในการแก้ปัญหาด้านจิตใจและ พัฒนาศีลธรรมของชาวบ้านมากมายหลายวิธี ซึ่งสามารถ สรุปลงได้ดังนี้

๑) นำพาชาวบ้านปฏิบัติธรรมกรรมฐาน ซึ่งเป็นวิธีการในการแก้ปัญหาจิตใจและพัฒนาศีลธรรมของ ชาวบ้านโดยตรง เป็นการเริ่มต้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนา ด้าน อื่นๆ ซึ่งพระครูพิพิธประชานาถได้ใช้เป็นหลักการสำคัญใน การพัฒนาชุมชนของท่าน

๒) รมรงค์ส่งเสริมให้ชาวบ้านลด ละ เลิก อบายมุข ซึ่งอบายมุขทุกประเภทนั้นว่าเป็นเครื่องขวางกั้น การพัฒนา โดยเฉพาะการดื่มสุรายาเมา การเสพยาเสพติด และการเล่นการพนันทุกประเภท พระสงฆ์นักพัฒนาได้ใช้ วิธีการหลากหลายเพื่อเอาชนะปัญหาอบายมุขนี้ เช่น การ เทศนาอบรมเรื่องโทษของอบายมุข การรณรงค์การจัดงาน ในวัดไม่ให้มีอบายมุข แล้วค่อยๆ ขยายออกไปสู่หมู่บ้าน การทำพิธีออกเหล่า สิ่งเสพติด การพนันให้แก่ชาวบ้าน เพื่อ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ หรือการประกาศยกย่องให้ รางวัลครอบครัวที่ปลอดอบายมุข เป็นต้น

๓) ออกธรรมสัญจร เข้าค่ายอบรม หรือสอน ธรรมศึกษา ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งเพื่อที่จะนำธรรมะเข้าสู่ จิตใจของชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ พร้อมกับการส่งเสริม ให้มีการพัฒนาชุมชนด้านอื่นๆ ไปในตัว

๘.๕ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นอีกปัญหาสำคัญประการ หนึ่งที่มีผลกระทบโดยตรงต่อชาวบ้าน ยิ่งกระแสระบบ ทุนนิยมและบริโภคนิยมได้ถาโถมเข้าไปประชาชนทุกย่อ ม หล้า ทำให้การทำเกษตรกรรมเพื่อการดำรงชีพในอดีต กลายมาเป็นการปลูกวัตถุดิบเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม เช่น อ้อย ยางพารา มันสำปะหลัง ข้าวโพด เป็นต้น ทำให้ มีการรุกรานแผ้วถางพื้นที่ที่เคยเป็นป่าธรรมชาติ เพื่อขยาย การเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งการเร่ง

การเจริญเติบโตของพืชด้วยการใส่ปุ๋ยเคมี ซึ่งนานปีเข้ายิ่ง ทำให้ดินเสื่อมสภาพและแข็งกระด้าง หรือการใช้สารเคมี ฉีดพ่นฆ่าแมลง ได้ส่งผลเสียโดยตรงทั้งต่อระบบนิเวศและ ต่อสุขภาพของเกษตรกร

มีพระสงฆ์นักพัฒนาหลายรูปที่ได้เป็นแกนนำและ ร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้านหันมาใส่ใจปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ดังเช่น พระครูสุภาจากรวัฒน์ที่ ได้ส่งเสริมการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรธรรมชาติ การ ปลูกป่าในที่สาธารณะ หรือพระครูธรรมศุภที่ได้นำชาว บ้านรักษาป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยกิจกรรม สร้างสรรค์ต่างๆ สามารถสรุปเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมดังนี้

๑) รมรงค์ให้มีการปลูกป่าและรักษาป่าชุมชน โดยประสานงานร่วมมือกับชาวบ้าน โรงเรียน หรือหน่วยงาน อื่นๆ เพื่อให้มีการปลูกป่าและร่วมกันดูแลรักษาป่าชุมชน ตามที่สาธารณะต่างๆ อันจะเป็นการสร้างคุณประโยชน์ ให้กับชุมชนมากมายหลายประการ เช่น เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร เป็นป่าต้นน้ำลำธาร เป็นที่พอกอากาศให้ บริสุทธิ์ เป็นต้น

๒) รมรงค์ให้ชาวบ้านปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง อธิบายว่าป่า ๓ อย่างคือป่าไม้ รับประทานได้ ป่าไม้ใช้งาน ป่าไม้สร้างบ้าน ประโยชน์ ๔ อย่างคือรับประทานเป็นอาหารและยา ทำเป็นของใช้ สร้าง ที่อยู่อาศัย รักษาระบบนิเวศน์ โดยปลูกในพื้นที่ทำกินของ ตนเอง ซึ่งกิจกรรมนี้มีความคล้ายคลึงกับการทำเกษตรผสม ผสาน คือการปลูกพืชหลากหลายชนิด

๓) รมรงค์ให้ชาวบ้านรักษาสิ่งแวดล้อมด้าน อื่นๆ เช่น จัดตั้งธนาคารขยะ เพื่อนำขยะมารีไซเคิล หากอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำก็มีการร่วมกันสร้างฝายกั้นน้ำ มี การบำบัดน้ำเสีย การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพเพื่อทำให้ดิน กลับมาอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น

๘.๖ แนวทางในการแก้ปัญหาด้านสังคม

ปัญหาสังคมมีอยู่มากมายหลายประการ เช่น ปัญหาการแตกแยกความสามัคคี ปัญหาอบายมุข ปัญหาผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น ซึ่งปัญหาสังคมเหล่านี้ พระสงฆ์นักพัฒนาต่างก็ได้ให้ความสำคัญและได้พยายามหาแนวทางแก้ไขตามความรู้ความสามารถของแต่ละท่าน ผู้เขียนขอแนะนำเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาด้านสังคมของชุมชนเฉพาะปัญหาสำคัญๆ ดังนี้

๘.๖.๑ แนวทางในการแก้ปัญหาการแตกแยกความสามัคคี

จากสถานะเศรษฐกิจที่รัดตัว ทำให้ผู้คนต่างต้องดิ้นรนทำมาหากินเพื่อเอาชีวิตของตนเองและครอบครัวให้อยู่รอด หลายชุมชนจึงมีสถานะต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจช่วยเหลือกัน ยิ่งสภาพการเมืองที่แบ่งเป็นฝักฝ่าย ยิ่งทำให้เกิดปัญหาการแตกแยกความสามัคคีอย่างชัดเจน ดังนั้นแนวทางของพระสงฆ์ในการแก้ปัญหาการแตกแยกความสามัคคีในระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน ควรมีดังนี้

๑) **จัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์** ตามวิธีการของพระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้มีผลทำให้ชาวบ้านที่เคยต่างคนต่างอยู่ได้มีกิจกรรมนัดพบปะกัน เพื่อทำธุรกรรมทางการเงิน มีการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งการเป็นผู้ค้าประกันให้กู้ยืมเงินได้ การมีเงินสวัสดิการช่วยเหลือสมาชิกเมื่อยามชรา เจ็บป่วย และเสียชีวิต กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์นอกจากการพึ่งตนเองด้านแหล่งเงินทุนแล้ว จึงมีมิติทางสังคมให้ชาวบ้านเกิดความสามัคคีกันอีกด้วย

๒) **ทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง/เกษตรผสมผสาน** เนื่องจากหัวใจสำคัญการทำเกษตรดังกล่าวไม่ได้เน้นที่ความโลภ แต่เน้นความพออยู่พอกิน เมื่อเหลืออยู่เหลือกินก็แจกจ่ายแบ่งปันกันทั้งพืชผลทางการเกษตรและองค์ความรู้ต่างๆ ทำให้เกษตรกรค้นพบหนทางแห่งความสุขจากการทำการเกษตร และเกิดความสมัคสมานสามัคคีกันมากขึ้น

๓) **รวมกลุ่มกันพัฒนาอาชีพและหมู่บ้านด้วยวิธีการอื่นๆ** เช่น การจัดตั้งสหกรณ์ประเภทต่างๆ เมื่อมีการร่วมงานกันหรือหมั่นประชุมกันบ่อยๆ ก็จะเกิดความสามัคคีโดยธรรมชาติ แต่ถ้าหากต่างคนต่างอยู่ไม่สนใจกัน ความสามัคคีก็จะเกิดได้ยาก

๘.๖.๒ **แนวทางการแก้ปัญหาชาวบ้านติดอบายมุข** โดยหมายเอาการพนัน การดื่มสุราเมรัย และปัญหายาเสพติดประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญและแก้ได้ยาก ดังนี้

๑) **การเทศนาอบรมสั่งสอน** ทั้งเป็นพิธีการและไม่เป็นพิธีการ คือการบรรยายธรรม การสอนในโรงเรียนหรือการพูดคุยสนทนา แนะนำที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ เพราะชุมชนที่จะได้ชื่อว่าพัฒนาแล้ว ย่อมไม่ควรมีการพัวพันกับอบายมุขทุกประเภท

๒) **ตั้งเป็นกฎระเบียบของหมู่บ้าน** ใช้พลังชุมชนบังคับ ระเบียบกฎหมายมีส่วนในการช่วยไม่ให้เกิดการเล่นการพนันภายในหมู่บ้านได้มาก เนื่องจากเป็นมติที่ประชุมของชาวบ้าน การเขียนป้ายอย่างชัดเจนติดไว้เดือนความจำตามศาลาประชาคมหมู่บ้านหรือตามศาลาวัด จะทำให้เป็นการย้ำเตือนชาวบ้านและผู้คนจากหมู่บ้านอื่นได้ ดังนั้นผู้นำหมู่บ้านจึงมีส่วนสำคัญในการผลักดันเรื่องนี้ หรือแม้กระทั่งเจ้าอาวาสที่วัดก็มีส่วนกระตุ้นให้มีกฎระเบียบดังกล่าวได้เช่นกัน การออกกฎระเบียบของหมู่บ้านนอกจากห้ามเรื่องมั่วสุมเล่นการพนันแล้ว ยังสามารถรวมถึงข้อห้ามอื่นๆ ได้ด้วย เช่น ห้ามพกพาอาวุธ ห้ามลักเล็กขโมยน้อย ห้ามก่อการทะเลาะวิวาท ห้ามเสพสิ่งเสพติด ห้ามตัดไม้ทำลายป่าหรือเผาป่า ห้ามทิ้งขยะในที่สาธารณะ เป็นต้น

๓) **จัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์** ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ในด้านแหล่งเงินทุนของชุมชนแล้ว ยังเป็นกุศโลบายสอนชาวบ้านได้หลายอย่าง เช่น ความสามัคคี ความเสียสละ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถกำหนดเป็นเงื่อนไขบังคับให้สมาชิก

ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมได้ด้วย กล่าวคือ หากสมาชิกคนใดยุ่งเกี่ยวกับการพนันทุกชนิด ติดเหล้า ติดอบายมุข หรือแม้แต่กระทั่งเกียจคร้านทำการทำงาน ก็จะไม่ได้รับการพิจารณาให้กู้เงิน และจะไม่มีใครกล้าเป็นผู้ค้ำประกันให้อันเป็นการใช้กระบวนการกลุ่มหรือพลังกลุ่มในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกไปในตัว ทำให้สมาชิกต้องระมัดระวังในพฤติกรรมของตน ซึ่งตามปกติเราจะไม่สามารถบังคับให้ใครต้องปฏิบัติตามหลักศีลธรรมได้ เพราะเป็นความสมัครใจและทัศนคติส่วนตัว แต่เมื่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นก็จะสามารถออกกฎกติกาต่างๆ ได้

๔) สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ปัญหาการติดการพนันของชาวบ้านสาเหตุหนึ่งเกิดขึ้นมาจากการที่ชาวบ้านไม่มีรายได้ที่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครอบครัว จึงต้องการเสี่ยงโชคกับการเล่นการพนันทั้งหลาย การพยายามสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้ชาวบ้านจึงเป็นการแก้ปัญหาทางตรงอย่างหนึ่ง สำหรับพระสงฆ์รูปที่ไม่ค่อยถนัดด้านการสร้างอาชีพอาจจะไปประสานงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มาสอนวิชาชีพให้กับชาวบ้านก็ได้ หรือนำพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานกับปราชญ์ชาวบ้านหรือโครงการหลวง เพราะเบื้องต้นต้องปรับทัศนคติของชาวบ้านให้ได้ก่อน ให้เห็นว่าที่ผ่านมามีข้อผิดพลาดประการใดบ้าง แล้วนำแนวคิดและวิธีปฏิบัติมาปรับใช้กับอาชีพที่หมู่บ้านของตนเอง สำหรับพระสงฆ์รูปที่มีความสามารถด้านการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน อาจจะเป็นผู้นำในการนำพาปฏิบัติเป็นตัวอย่างให้กับชาวบ้านก็ได้

๕) ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพราะเมื่อมีความเห็นที่ถูกต้อง เห็นคุณค่าอาชีพของตนเองในการทำอยู่ทำกิน และมีอยู่มีกินไม่อดอยาก มีงานทำตลอดทั้งปีทำให้ไม่มีเวลาว่างพ้อหรือไม่สนใจที่จะไปเล่นการพนันหรืออบายมุขต่างๆ แม้หนี้สินก็ลดลงจนกระทั่งปลดหนี้ได้ด้วย

๙. แนวทางในการแก้ปัญหาชุมชน โดยภาพรวม

จากการนำเสนอองค์ความรู้รูปแบบวิธีการในการแก้ปัญหาของชุมชนใน ๖ ประเด็นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปเป็นแนวทางกระบวนการในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ดังนี้

๙.๑ เห็นปัญหาของชุมชน ก่อนการแก้ปัญหาได้ก็ต้องมองเห็นปัญหาในชุมชนเสียก่อน บทบาทสำคัญในการเห็นปัญหาก็คือนำหมู่บ้าน ทั้งผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หรือแม้กระทั่งพระสงฆ์ มีหลายหมู่บ้านที่ผู้นำฆราวาสไม่กล้าที่จะเป็นผู้นำในการแก้ปัญหาหรือว่ามองไม่เห็นปัญหา แต่พระสงฆ์ท่านกลับมองเห็นปัญหา และเป็นตัวตั้งตัวตีในการแก้ปัญหาชุมชนให้ แต่ถ้าจะให้ได้ผลยิ่งขึ้นไปก็ควรจะร่วมมือกัน ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน หรือราชการ ปัญหาของแต่ละชุมชนอาจจะมีไม่เหมือนกัน แต่ส่วนใหญ่จะมีปัญหาเหล่านี้คือ ปัญหาความยากจน ปัญหาหนี้สิน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการพนัน ปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้น เมื่อมองเห็นปัญหาแล้วแต่ยังไม่รู้จะเริ่มต้นแก้อย่างไร แกนนำหมู่บ้านควรจะไปศึกษาดูงานชุมชนที่เข้มแข็งเพื่อเป็นแนวทาง หลังกลับมาจากการศึกษาดูงานแล้ว แกนนำหมู่บ้านค่อยร่วมกันคิดทำแผนชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการช่วยกันสำรวจข้อมูลชุมชน เพื่อศึกษาปัญหาชุมชนเชิงลึกของตนเอง มีการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้รู้จักรายได้รายจ่ายว่าสมดุลกันหรือเปล่า เช่น บางครอบครัวกู้เงินมาประกอบอาชีพแต่ไม่มีเงินพอใช้หนี้ บางครอบครัวกู้เงินมาซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย คือรถยนต์ มอเตอร์ไซด์ โทรศัพท์มือถือ (smart phone) เป็นต้น

๙.๒ เรียกประชุมชาวบ้าน เพื่อนำข้อมูลปัญหาเหล่านั้นมาเสนอให้ชาวบ้านได้ดู เช่น ทั้งหมู่บ้านมีหนี้สิน

รวมกันกว่า ๕๐ ล้าน อันเกิดจากการกู้เงินเพื่อใช้จ่ายซื้อสินค้าฟุ่มเฟือย หรืออาจจะมีการกู้เงินนอกระบบด้วย ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย ทำให้เกิดฝนแล้งหรือน้ำท่วม หรือปัญหาสังคม มีทั้งปัญหาสิ่งเสพติด และการพนันประเภทต่างๆ เป็นต้น

๙.๓ หาแนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชน

เมื่อมีการรู้ข้อมูลของปัญหาแล้ว จึงค่อยระดมความคิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหา โดยมีตัวอย่างกิจกรรมหลัก คือ

๑) ลดรายจ่าย เช่น ในการทำการเกษตร หลาย

ครัวเรือนยังชอบใช้ปุ๋ยเคมีซึ่งมีราคาค่อนข้างสูงจึงควรทำปุ๋ยชีวภาพใช้เอง โดยหาปราชญ์ผู้รู้มาสอนวิธีทำให้ ปุ๋ยผักสวนครัวไว้รับประทานเอง ทำน้ำยาล้างจาน แชมพูใช้เอง มีการรวมกลุ่มกันตั้งสหกรณ์ร้านค้าชุมชน สหกรณ์ป้อน้ำมันชุมชน โดยให้ชาวบ้านเป็นหุ้นส่วน เพราะนอกจากจะได้ใช้น้ำมันในราคาประหยัดแล้ว ยังได้รับเงินปันผลเมื่อคราวสิ้นปีอีกด้วย

๒) เพิ่มรายได้ โดยการทำอาชีพเสริม แปรรูป

ผลผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น การทำสับปะรดกวน ทำกระดาดจากใยสับปะรด งานหัตถกรรมและงานฝีมือต่างๆ เป็นต้น พร้อมทั้งจัดตลาดสีเขียวเพื่อนำผักปลอดสารพิษไปขายทั้งในระดับตำบลหรือในระดับอำเภอ โดยขอความร่วมมือด้านวิชาการจากภาครัฐมาให้ความรู้เพื่อพัฒนาต่อยอด

๓) การสร้างระบบเงินออมของชุมชน โดยจัด

ตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ให้ชาวบ้านนำเงินมาฝากและให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ โดยอาศัยความมีคุณธรรมของสมาชิก มีการนำเงินมาทยอยคืนทุกงวด และมีการไปศึกษาดูงานกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ เรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ การตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์มีประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้หลักธรรม ๓ ประการ คือ (๑) เป็นการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกเพราะมีการอบรมถึงชุมชน (๒) การ

แปลงหลักพุทธธรรมที่เป็นนามธรรมให้เห็นผลเป็นรูปธรรมผ่านกิจกรรมกลุ่ม และ (๓) ใช้เงื่อนไขการจ่ายสวัสดิการมาปรับพฤติกรรมให้คนปฏิบัติตามหลักธรรม

๔) การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนและ

สิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น การตั้งกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กลุ่มสมุนไพรรักษาสุขภาพ กลุ่มเยาวชนรักกีฬา กลุ่มดนตรีไทย กลุ่มศิลปวัฒนธรรม กลุ่มเยาวชนรักษาระบบชาติ เป็นต้น

๕) การตั้งสภาผู้นำรวมถึงสภาเยาวชน ซึ่งจะ

ทำให้คนในชุมชนรู้จักเสียสละ รับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยจัดประชุมเดือนละครั้ง เพื่อร่วมกันคิดหาวิธีการทำงานและแนวทางพัฒนาชุมชน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ยังสามารถร่วมกันคิดกฎระเบียบที่จะปฏิบัติเพื่อช่วยให้ชุมชนมีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

๖) รวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ เพราะจะเป็นพลัง

แห่งความสามัคคีของผู้คนในชุมชน มีผลต่อการต่อรองราคาในการซื้อขายพืชผล ไม่ใช่ต่างคนต่างทำต่างขายตั้งในหลายพื้นที่ของปัจจุบัน เพราะจะทำให้เสียเปรียบพ่อค้าคนกลาง การรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์จึงเป็นทางออกในความอยู่รอดของชาวเกษตรกร และเมื่อกลุ่มเข้มแข็งก็จะมี การต่อยอดการพัฒนาด้านอื่นๆ ด้วย ตัวอย่างสหกรณ์ เช่น สหกรณ์ร้านค้าชุมชน สหกรณ์โรงสีข้าว สหกรณ์พืชผลทางการเกษตร เป็นต้น

๗) รวมกลุ่มเป็นภาคีเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้านทั้งหลายจะเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ การได้ไปศึกษาดูงานและรับฟังความคิดเห็นของปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น ย่อมมีผลต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและการดำเนินชีวิตในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสมาชิกและแลกเปลี่ยนพืชพันธุ์ ัญญาหารต่างๆ ย่อมส่งผลต่อการให้กำลังใจซึ่งกันและ

กัน การเป็นสมาชิกในเครือข่ายประชาชนชาวบ้าน จึงส่งผลดีต่อการแก้ไขปัญหาความยากจนของชาวบ้าน

๘) พัฒนาอาชีพเกษตรกรรมสู่ความยั่งยืน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีอาชีพเกษตรกรรม ดังนั้นจึงควรดำเนินแนวทางในการประกอบอาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีเนื้อหาโดยสรุปดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้อที่ ๖ รูปแบบการแก้ปัญหาชาวบ้านติดการพนัน เพื่อเป็นที่พึ่งของตนเอง สร้างสันติสุขให้เกิดแก่ครอบครัวตนเอง และสังคม ทำให้ชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

๙) ปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีทั้งที่เป็นระดับจริยธรรมและโลกุตระธรรม การปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมย่อมนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ เช่น ศีล ๕ ไตรสิกขา ขรวาสาธรรม ๔ พรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ ทิฐุธรรมมีกตลประโยชน์ ๔ เป็นต้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติให้มากยิ่งขึ้น ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การเทศนา การปาฐกถาธรรม การฝึกอบรม การรณรงค์ การสอนธรรมศึกษา การสอดแทรกธรรมะผ่านกิจกรรม การพัฒนา เป็นต้น เป็นการปลูกจิตสำนึกให้เห็นว่าการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมย่อมจะนำมาซึ่งสันติสุขทั้งแก่ตนเองและสังคม ทำให้หลุดพ้นจากความยากจนและปัญหาต่างๆ ของชุมชนได้

แนวทางการพัฒนาดังกล่าวมุ่งเน้นไปที่วัยผู้ใหญ่ หรือผู้ที่อยู่ในวัยครองเรือน เป็นพ่อบ้านแม่เรือน สิ่งที่เขาต้องทำให้แต่ละวัน คือการประกอบอาชีพทำมาหากิน บางครั้งถึงกับต้องดิ้นรนประกอบอาชีพต่างๆ ด้วยวัตถุประสงค์อย่างเดียวคือเพื่อหาเงินมาจุนเจือใช้จ่ายในครอบครัว หรือที่เรียกว่า “หาอยู่หากิน” ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานส่วนใหญ่จึงแทบจะไม่มีโอกาสได้เข้าวัดพัฒนาจิตใจจะเข้าวัดบ้างก็ต่อเมื่อมีงานบุญประเพณีหรือมีการเสียชีวิตของ

ญาติพี่น้องซึ่งต้องประกอบพิธีในวัด ปัญหาของคนในวัยนี้ของชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะด้านเกษตรกรรมซึ่งหลายครั้งประสบปัญหาขาดทุน อันเกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ เช่น อุทกภัย ฝนแล้ง ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ เป็นต้น ส่วนปัญหาในการฝึกศีลธรรมของวัยผู้ใหญ่จึงเป็นเรื่องของอบายมุขเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะปัญหาการเล่นการพนัน และปัญหาการติดสิ่งเสพติดมีสุรา เป็นต้น รูปแบบในการบูรณาการหลักธรรมในวัยผู้ใหญ่จึงเป็นไปในแนวทางที่ผู้เขียนได้นำเสนอมาแล้ว

ส่วนรูปแบบในการบูรณาการหลักธรรมให้เข้าถึงเยาวชนนั้น ผู้เขียนมีความเห็นดังนี้

๑) จัดสอนธรรมศึกษาในวัดหรือโรงเรียน อันเป็นการเผยแผ่ธรรมะสู่เยาวชนโดยตรง ซึ่งในปัจจุบันมีหลายโรงเรียนที่จัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษา แต่หลายโรงเรียนกลับไม่มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาเต็มที่นัก เพราะจะใช้วิธีติวเข้มก่อนสอบ ๓-๕ วัน ซึ่งทำให้บรรยากาศการเรียนการสอนค่อนข้างเคร่งเครียดและรวบรัด จึงไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้นจึงควรมีการจัดชั่วโมงเรียนให้ตลอดทั้ง ๒ ภาคการศึกษา หรือบูรณาการกับชั่วโมงเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในปัจจุบันไม่ควรจะไปเร่งรัดตอนจะใกล้สอบ เพราะจะทำให้เน้นวิธีการหรือวิชาการมากเกินไป ซึ่งส่งผลทำให้เกิดการซึมซับหลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง และผู้สอนควรที่จะเน้นหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันด้วย

๒) จัดตั้งกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้าน กลุ่มเด็กและเยาวชนนับว่าเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญในการพัฒนาชุมชนทั้งในวันนี้และในอนาคต กลุ่มเยาวชนระดับหมู่บ้านในปัจจุบันมักจะเป็นไปในลักษณะหลวมๆ ถึงไม่มีเลย หากพระสงฆ์ในวัดเป็นผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มดังกล่าวน่าจะได้รับความร่วมมือและบังเกิดผลสำเร็จได้โดยง่าย โดย

อาจจะมาจากกลุ่มที่เรียนธรรมศึกษาหรือมาจากโครงการบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน โดยพระสงฆ์ควรจะคิดค้นกิจกรรมสร้างสรรค์ให้กลุ่มเยาวชนเหล่านี้ทำร่วมกันอยู่เนืองๆ เพื่อให้สภาพกลุ่มยังเข้มแข็ง เช่น รวมกลุ่มกันเล่นกีฬา หรือบำเพ็ญสาธารณประโยชน์พัฒนาหมู่บ้าน เป็นต้น

๓) ช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาส
เด็กและเยาวชนที่ยังขาดโอกาสด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ทั้งผู้ปกครองยากจนหรือพักอาศัยอยู่กับตายาย เป็นต้น ย่อมจะมีบ้างในแต่ละหมู่บ้าน ดังนั้นหากพระสงฆ์ได้เข้าไปช่วยเหลือทั้งการมอบสิ่งของจำเป็นหรือยกย่องชมเชยในคุณธรรมความดีของพวกเขา ย่อมจะส่งผลดีหลายด้านเป็นการถือโอกาสสอนธรรมะแก่เด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ด้วยเป็นการเข้าไปให้กำลังใจและให้โอกาสต่อเด็กเหล่านี้ด้วย

๔) ตั้งกลุ่มเยาวชนฝึกฝนอาชีพ การมีศูนย์พัฒนาฝึกฝนอาชีพในวัดย่อมจะทำให้วัดกลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนอย่างแท้จริง หากพระสงฆ์ไม่เชี่ยวชาญด้านการอาชีพใด ก็อาจจะเชิญเชิญหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องมาอบรมให้ความรู้ เยาวชนที่ว่างงานอยู่กับบ้านหรือต้องการรายได้เสริม หากทางวัดมีศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต ย่อมจะเป็นการดึงเด็กและเยาวชนให้เข้าวัดมากยิ่งขึ้น และพระสงฆ์ก็จะมีโอกาสได้อบรมธรรมะไปในตัว

๕) จัดกิจกรรม/โครงการดึงเยาวชนให้เข้าวัดมากยิ่งขึ้น ปัจจุบันที่มีเยาวชนเข้าวัดน้อยเพราะไม่รู้ว่าจะเข้าไปเพื่อทำอะไร ความรู้สึกของเยาวชนทั่วไปก็คือวัดมีไว้เพื่อบำเพ็ญบุญหรือประกอบศาสนพิธีเท่านั้น ดังนั้นหากทางวัดและพระสงฆ์มีกิจกรรมเหล่านี้ เช่น โครงการบรรพชาและอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน โครงการตอบปัญหาธรรมะชิงทุนการศึกษา โครงการเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมลานวัดลานกีฬา เป็นต้น ก็จะเป็นการดึงเยาวชนให้ใกล้ชิดกับธรรมะและพระศาสนามากยิ่งขึ้น

๑๐. รูปแบบแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในสังคมไทยที่พึงประสงค์

จากการศึกษาที่ผ่านมาทำให้เห็นถึงแนวคิดและวิธีการสอนธรรมะของพระสงฆ์นักพัฒนา ที่ไม่เพียงแต่เทศนาธรรมที่วัดเท่านั้น แต่ยังทำงานออกสู่นอกวัดและสอดแทรกหลักพุทธธรรมเข้าไปสู่วิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างน่าชื่นชม ทั้งโดยตั้งใจสอนธรรมะและสอนธรรมะโดยที่ชาวบ้านไม่รู้ตัว ซึ่งวิธีการดังกล่าวเหล่านั้น สามารถนำมาบูรณาการเพื่อการทำงานพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อพระสงฆ์รูปอื่นๆ ผู้เขียนขอเสนอรูปแบบแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ในสังคมไทยที่พึงประสงค์ ดังนี้

๑๐.๑ เข้าถึงชาวบ้านเพื่อเผยแผ่ธรรมในเชิงรุก จากอดีตที่ผ่านมาพระสงฆ์มักจะเป็นฝ่ายรอรับให้ญาติโยมมาบำเพ็ญบุญอยู่ที่วัดหรือนิมนต์ไปทำพิธีกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่างๆ ซึ่งกว่าจะได้เผยแผ่ธรรมสักครั้งหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับวันสำคัญทางศาสนา หัวข้อในการแสดงธรรมมักจะขึ้นอยู่กับวันสำคัญนั้นๆ จึงเหมือนกับเป็นการเทศนาตามประเพณี ยังไม่ใช่พระธรรมเทศนาที่จะมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน แม้จะมีเนื้อหามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านบ้างแต่ก็เป็นภาคทฤษฎีเสียส่วนใหญ่ ยังไม่มีการติดตามประเมินผลหรือนำพาปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างเชิงประจักษ์แต่อย่างใด และถึงแม้จะเทศนาสอนอย่างตั้งใจแค่ไหนก็ตาม หากชาวบ้านไม่นำไปประพฤติปฏิบัติก็คงไม่มีประโยชน์อันใด ชาวบ้านก็ยังคงยากจนขาดที่พึ่งหรือปัญหาของชุมชนก็ยังคงอยู่เหมือนเดิม การที่จะประยุกต์หลักธรรมให้ได้ประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จึงควรมีการเผยแผ่ธรรมะเชิงรุกด้วยการวิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกับชุมชนแล้วหาแนวทางแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สภาพปัญหา สมุทัย สาเหตุของปัญหา นิโรธ สภาวะแก้ปัญหา

ได้ และมรรค แนวทางการดำเนินเพื่อแก้ปัญหา โดยมีความตระหนักว่า ทุกปัญหามีทางออก แต่เมื่อร่วมแรงแข่งขันกันแล้ว ก็จะมีพลังในการจัดการกับปัญหานั้นๆ ดังนั้นรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์จึงควรที่จะมีการปรับเปลี่ยนเพื่อความเหมาะสมตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ยังคงสาระหลักธรรมตามบัญญัติของพระพุทธเจ้า ด้วยการนำธรรมะออกจากวัดไปสู่ประชาชนยังครัวเรือน หรือสู่กลุ่มชาวบ้าน โดยผ่านรูปแบบกิจกรรมการเผยแพร่ธรรมะจากการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาแล้วถือโอกาสสอดแทรกธรรมะ เช่น การใช้กิจกรรมกลุ่มสังฆะจะสะสมทรัพย์เป็นเงื่อนไขที่จะนำพาชาวบ้านลดละเลิกอบายมุข รู้จักการประหยัด และมีความซื่อสัตย์ต่อกัน เป็นต้น

๑๐.๒ ดึงคนในชุมชนสอนคุณธรรมต่อกัน

เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาหรือวันสำคัญของชาติ มักจะเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่เจ้าอาวาสมักจะเป็นผู้ที่โดดเด่นในการเทศนาธรรมหรือบรรยายธรรมกล่าวคือเป็นผู้ถือไมโครโฟนเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะดังกล่าวอาจจะเหมาะสมในตัวเมือง แต่ถ้าเป็นหมู่บ้านในชนบทสมภารเจ้าวัดควรที่จะมีกุศโลบายดึงชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในวันสำคัญดังกล่าว เช่น วันแม่แห่งชาติ ๑๒ สิงหาคม ทางวัดและทางหมู่บ้านควรมีการจัดงานมอบรางวัลให้แก่แม่ดีเด่นประจำหมู่บ้าน หรือถ้าไม่ต้องการจัดเป็นพิธีการก็ควรมีการคัดเลือกแม่ดีเด่นมาบรรยายความรู้สึกเพื่อให้คติธรรมกับลูกๆ หรือจัดพิธีขอขมาบูชาแม่ ทั้งคุณแม่คุณลูกในหมู่บ้านได้แสดงออกซึ่งความรักความรู้สึกในฐานะแม่ลูกต่อกัน อันจะเป็นการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทิต่อผู้เป็นลูก เป็นการดึงคนในชุมชนมาสอนธรรมะต่อกัน วันพ่อแห่งชาติ ๕ ธันวาคม ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน และวันสำคัญอื่นๆ ก็เกี่ยวโยงประยุกต์ให้เข้ากับเหตุการณ์นั้นๆ แล้วสมภารค่อยสรุปเป็นคติธรรมอีกทีหนึ่ง การเปิดเวทีให้คนในชุมชนได้แสดงทัศนคติเชิงบวกต่อกัน น่าจะ

เป็นมิติใหม่แห่งการประยุกต์หลักธรรมให้น่าสนใจและเข้าถึงจิตใจชาวบ้านได้

๑๐.๓ นำพาไปศึกษาดูงาน กับปราชญ์ชาวบ้าน

โครงการหลวงหรือหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จ การพัฒนาชุมชนย่อมเกี่ยวเนื่องกับเศรษฐกิจปากท้องและอาชีพของชาวบ้าน บางครั้งพระสงฆ์เองอาจจะไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้นๆ เช่น ด้านการเกษตร เป็นต้น การนำพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานกับปราชญ์ชาวบ้านเหล่านั้น นอกจากจะทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัวในการนำองค์ความรู้มาพัฒนาอาชีพของตนเองแล้ว ปราชญ์เหล่านั้นมักจะมีคติธรรมและแนวความคิดดีๆ จากประสบการณ์ตรงเป็นคำสอนอยู่ด้วย เช่น พ่อผาย สร้อยสระกลาง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อคำเตื่อง ภาษี กิ่งอำเภอกันตัง จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อสุทธิพันธ์ ปรีชญพทุทธิ อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ พ่อบุญเต็ม ชัยลา อำเภอบางใหญ่ จังหวัดขอนแก่น พ่อพอง เกตพิบูลย์ อำเภอบล จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นแกนนำในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีอีสาน เป็นต้น ที่มีคติธรรมหลายอย่าง เช่น “อตตา หิ อตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” ผ่านการทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น คำพูดของปราชญ์เหล่านั้นเพียงหนึ่งคำสองคำมักจะได้ผลมากกว่าคำพูดของคนอื่นๆ เป็นร้อยคำพันคำ เพราะมีศรัทธาของชาวบ้านเป็นพื้นฐานและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์อยู่แล้ว ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านได้คิดความคิดได้สติปัญญา เปรียบเหมือนกับการไปหาหมอ หากหมอบอกว่า ถ้าคุณอยากมีอายุยืนก็ไม่ควรกินเหล้า สูบบุหรี่ ผู้ป่วยมักจะเชื่อถือและปฏิบัติตาม ซึ่งแตกต่างจากคำพระสอนมักจะไม่ค่อยเชื่อและไม่ค่อยปฏิบัติตาม แต่ถ้าหากเป็นสายอาชีพนั้นๆ คำพูดก็จะมีน้ำหนักให้เชื่อถือมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้การศึกษาดูงานยังมีที่โครงการหลวง ซึ่งกระจายตามภูมิภาคต่างๆ หรือหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นหมู่บ้านที่พ้นจากความ

ยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำเศรษฐกิจพอเพียง การทำปุ๋ยหมักอินทรีย์ชีวภาพ การทำบัญชีครัวเรือน การเป็นหมอดิน การทำเกษตรกรรม แผนใหม่ที่ไม่ใช่เชิงเดี่ยว หรือการร่วมวงสนทนาอภิปราย หาทางออกเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น แล้วนำองค์ความรู้มารวมกลุ่มกันทำที่หมู่บ้านของตนเอง การตั้งเป็นกลุ่มฝึกฝนอาชีพให้กับชาวบ้านหรือทำแปลง เกษตรสาธิต เช่น การทำเกษตรกรรมประณีต ๑ ไร่คุณธรรม การทำเรือนเพาะชำเห็ดชนิดต่างๆ เป็นต้น ก็เป็นการ ฝึกอาชีพให้กับชาวบ้านได้ หรือแม้แต่การนำภาพยนตร์ สารคดีหอมแผ่นดิน ทางช่อง Modernnine TV หรือ สารคดีเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรทฤษฎีใหม่ หรือ ประชาชนชาวบ้านจากอินเทอร์เน็ต มาให้ชาวบ้านได้ดูได้ ศึกษาก็น่าจะเป็นการกระตุ้นและปลุกกระแสชาวบ้าน ให้หันมาปฏิรูปการทำการเกษตรของตนเองได้ เมื่อชาวบ้านมีความอยู่ดีกินดี พบแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้ว การสอนธรรมะผ่านกิจกรรมการพัฒนาก็เป็นเรื่องง่าย หรือ จะให้ชาวบ้านค้นหารธรรมะจากงานของตนเพื่อมาอภิปราย ร่วมกันก็ได้

๑๐.๔ ออกเยี่ยมเยียนประชาชน จากคำพูดที่ว่า “ทำอะไรคนจึงจะเข้าวัด ควรเปลี่ยนใหม่เป็นว่า ทำอย่างไรพระเจ้าจะออกนอกวัดมากขึ้น เพื่อไปจัดการศึกษา อบรมประชาชน” การออกเยี่ยมเยียนประชาชนจะทำให้เห็นสารทุกข์สุกดิบของประชาชน แนะนำตักเตือนให้สติ เมื่อเห็นว้ายังไม่ถูกต้องเหมาะสม พุดคุยสนทนาธรรมให้ ความเป็นกันเอง ให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกว่าเข้าถึงพระ สงฆ์และเข้าถึงหลักธรรมได้ง่าย คอยเป็นที่ปรึกษาหรือเป็นที่ เลี้ยงเสมือนเป็นญาติกัน เพราะพื้นฐานในการพัฒนาจะต้องมีจิตปรารถนาดีต่อกัน การคอยสงเคราะห์ช่วยเหลือ เมื่อพบเห็นคนทุกข์ยากและเด็กที่ด้อยโอกาสทางสังคม ก็

จะเป็นการสร้างความเคารพศรัทธาให้แก่ชาวบ้านได้ ไม่ ควรมีทัศนคติว่าพระก็อยู่ส่วนพระ โยมก็อยู่ส่วนโยม หรือ โยมมีหน้าที่อุปัฏฐากพระ ส่วนพระมีหน้าที่อุปัฏฐากโยม มาทำบุญ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกห่างเหินกัน เพราะถ้า หากพระสงฆ์ไม่ช่วยเหลือสังคมหรือเพื่อนร่วมโลก ก็ไม่รู้ว่า ใครจะช่วยเหลือได้ เพราะสังคมยุคใหม่ต่างคนก็ต่างดิ้นรน ทำมาหากิน จนแทบไม่มีเวลาสนใจช่วยเหลือกัน แต่ถึง อยากรู้ก็ตาม พระสงฆ์ก็ไม่ควรที่จะไปคลุกคลีกับญาติโยม มากเกินไปนัก ควรให้พอเหมาะพอดี เพื่อให้มีเวลาได้ บำเพ็ญเพียรภาวนาเพื่อมรรคผลนิพพานของตนด้วย ดังนั้น การทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นญาติพี่น้องกัน ย่อมจะ เป็นการง่ายเมื่อนำพาพัฒนาและสอนธรรม เพราะมีความ เคารพเชื่อถือกันอยู่แล้ว และเมื่อพระสงฆ์ออกปฏิบัติงาน เองชาวบ้านก็จะรวมตัวกันได้ง่าย เนื่องจากเกรงจะเป็นบาป หากไม่ให้ความร่วมมือ และเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ ผู้ที่ทำงานเพื่อส่วนรวมด้วย

๑๐.๕ พยายามตอบโจทย์ปัญหาชุมชนใหม่ๆ เพราะเมื่อวันเวลาผ่านไป ปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็มีใหม่เช่นเดียวกัน เช่น ปัญหาค่านิยมฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย หลงไหลในกระแสวัตถุนิยม เห็นเขามีก็อยากมีอยากได้ โดยไม่ดูฐานะทางครอบครัวและกำลังของตนเอง ทำให้ ก่อหนี้สินมากมาย พระสงฆ์จึงควรเทศน์สอนเรื่องความ พอเพียง การพยายามปลูกจิตสำนึกให้พอใจในสิ่งที่ตนมีตน ใต้ ให้ประหยัดมัธยัสถ์ ไม่ใช่จ่ายเกินฐานะของตัวเอง หรือ ปัญหาสิ่งเสพติดและอบายมุขต่างๆ มีการพนัน เป็นต้น พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำทำพิธีออกเหล่า สิ่งเสพติด และ อบายมุขต่างๆ ให้แก่ชาวบ้าน เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้ กลับไปมัวเมาในสิ่งที่ไม่ดีเหล่านั้นอีก ด้วยการให้ธรรมะ ให้ข้อคิด ให้สติปัญญา แนะนำตักเตือนด้วยเมตตาธรรม และความปรารถนาดี รวมทั้งพยายามตอบโจทย์ปัญหา

ชุมชนอื่นๆ อีก เช่น ปัญหาเด็กและผู้ด้อยโอกาสทางสังคม ที่ไม่มีใครเหลียวแล ปัญหาความแตกแยกทางการเมืองในชุมชน เป็นต้น

๑๐.๖ ใช้กระบวนการกลุ่มเชิงบังคับ เพราะการเทศนาธรรมอย่างเดียวย่อมไม่สามารถที่จะบังคับให้ชาวบ้านปฏิบัติตามหลักธรรมได้ เนื่องจากเป็นสิทธิส่วนบุคคลว่าจะปฏิบัติตามหรือไม่เพียงไร แต่ถ้าหากชาวบ้านได้รับผลประโยชน์จากกลุ่ม กลุ่มก็จะสามารถตรวจสอบดูแลพฤติกรรมของสมาชิกคนนั้นๆ ได้ และสามารถตั้งเป็นกฎกติกาเงื่อนไขในการที่จะได้รับผลประโยชน์จากกลุ่มมาบังคับให้สมาชิกปฏิบัติตามหลักธรรม และประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม เช่น การตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ถ้าสมาชิกคนใดยังติดอบายมุขเล่นการพนันหรือชอบกินเหล้าเมายาไม่ทำมาหากิน ก็จะไม่สามารถสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มได้ หรือถ้าเป็นสมาชิกอยู่แล้วก็จะได้รับเงินกู้จากกลุ่มน้อยกว่าคนอื่น หรือการตั้งโรงสีข้าวอินทรีย์ ถ้าสมาชิกคนใดไม่ซื่อสัตย์แอบไปใช้ปุ๋ยเคมีสารเคมีหรือนำทรายปนมากับข้าวเปลือกมาซึ่งน้ำหนักราย เมื่อมีการตรวจสอบพบก็จะตักเตือนก่อน ถ้าตักเตือนแล้วยังทำอยู่ก็จะไม่รับซื้อข้าวจากสมาชิกคนนั้นอีก เป็นต้น เป็นการใช้กระบวนการกลุ่มเชิงบังคับ เมื่อสมาชิกปฏิบัติบ่อยๆ ก็จะซึมซับพฤติกรรมที่เหมาะสมถูกต้องตามหลักศีลธรรม และระมัดระวังพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งปวง

๑๐.๗ เปลี่ยนจากเทศน์สอนมาเป็นนำพาปฏิบัติ เพราะงานเผยแผ่คำสอนที่ได้ผลเป็นรูปธรรมนั้นควรเป็นงานเผยแผ่ผ่านการปฏิบัติจริง ทั้งเป็นการพึ่งตนเองและเป็นการพึ่งธรรมะคือเอาธรรมะมาใช้ได้จริงด้วยการเทศน์การสอนด้วยการพูดอย่างเดียว ยังความศรัทธาต่อชาวบ้านได้น้อยกว่าการนำพาปฏิบัติ เช่น การจัดปฏิบัติธรรมอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อให้ชาวบ้านสำรวจตนเอง รู้จักตนเอง เพื่อลด ละ เลิก อบายมุข รู้เท่าทันความอยาก

และทำลายตัณหา ปราบวัชพีชในจิตใจกล่าวคือความโลภ ความโกรธ และความหลง เมื่อรู้จักตนเองดีมากขึ้น ชาวบ้านก็หันมาปรับพฤติกรรมทั้งทางกายและจิตใจ รู้จักการเสียสละ การทำงานเป็นกลุ่ม ใช้ชีวิตบนพื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจครอบครัวชุมชนดีขึ้น หรือจัดกิจกรรมกลุ่มอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจด้วย เป็นต้น เป็นการแปลงหลักพุทธธรรมที่เป็นนามธรรมให้เห็นผลเป็นรูปธรรม

๑๐.๘ สอนเด็กเพื่อพัฒนาผู้ใหญ่ โดยการเปิดสอนธรรมศึกษาหรือให้การฝึกอบรมศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน เพื่อให้เด็กและเยาวชนรู้จักประพฤติดี และเป็นแบบอย่างความประพฤติสำหรับพ่อแม่ญาติพี่น้อง นอกจากนี้ก็จะพยายามกระตุ้นฝากเด็กเหล่านั้นให้นำคำพูดของพระสงฆ์กลับไปเตือนผู้ปกครองที่ประพฤดีไม่ถูกไม่ควร ซึ่งอาจจะนำไปบอกกล่าวว่าความประพฤติเช่นไรที่ควรหรือไม่ควรทำ จุดมุ่งหมายของการใช้เด็กเป็นสื่อนี้ มีจุดมุ่งหมายหลักอยู่ที่ตัวเด็ก เพื่อให้เติบโตเป็นเยาวชนและผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต การนำไปสอนผู้ปกครองหรือพี่น้อง นับเป็นเป้าหมายรองลงมา หรือการส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้ออกมาใส่บาตรหน้าบ้านให้มากขึ้น โดยมีรางวัลเป็นขนมหรืออุปกรณ์การศึกษาไปแจกให้เด็กเหล่านั้นที่โรงเรียน แม้อาจจะดูว่าเป็นการเอาสิ่งของไปแลกกับข้าวของเด็กนักเรียน แต่ความเป็นจริงต้องการที่จะฝึกฝนเด็กและเยาวชนให้รู้จักใกล้ชิดกับพระศาสนา และเป็นการเอาเด็กมาสอนผู้ใหญ่ด้วย รวมทั้งถือโอกาสอบรมเรื่องอบายมุขการพนันซึ่งไม่ควรเล่นในหมู่เด็กและเยาวชน จัดชุดเด็กและเยาวชนให้เป็นสายสืบว่าเด็กคนไหนแอบไปเล่นการพนันให้นำมารายงาน แล้วก็นำเด็กเหล่านั้นมาอบรมสั่งสอนตักเตือนตั้งกฎกติกาโดยใช้กุศโลบายต่างๆ เพื่อป้องกันเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมเล่นการพนัน

๑๐.๙ กระตุ้นให้ประชาชนสนใจธรรมะ
 เนื่องจากพระสงฆ์ที่วัดท่านอาจจะไม่ถนัดด้านการเทศน์ สอนญาติโยม จึงควรใช้วิธีการอื่นเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนสนใจฟังธรรมะ โดยการคัดเลือกพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียง เทศน์สนุก ผู้คนสนใจรับฟัง และมีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของชาวบ้าน มาเปิดออกเสียงตามสาย หอกระจายข่าวของวัด หรือออกรายการผ่านทางสถานีวิทยุชุมชน เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนสนใจฟังพระบรรยายธรรม แล้วค่อยเสริมธรรมะเพื่อแก้ปัญหาชุมชน หรืออาจจะทำเป็นซีดีแจก และจัดกิจกรรมทางศาสนาบ่อยๆ เช่น จัดงานปฏิบัติธรรม จัดงานทำบุญเนื่องในเทศกาลและวันสำคัญๆ หรือส่งเสริมสนับสนุนให้เป็นหมู่บ้านรักษาศีล ๕ หรืออาจมีการให้เยาวชนในหมู่บ้านร่วมกันแสดงละครธรรมะสะท้อนปัญหาของชุมชน จัดกิจกรรมทอดผ้าป่ากิเลส โดยให้เขียนพฤติกรรมที่ไม่ดีติดต้นผ้าป่าแล้วกล่าวคำถวายพร้อมทั้งปฏิญาณตนที่จะเริ่มต้นประพฤติตัวให้ดี เป็นต้น

๑๐.๑๐ รมรงค์ให้ชาวบ้าน ลด ละ เลิก อบายมุข โดยใช้นโยบายและมาตรการ ดังนี้

- ๑) รมรงค์ไม่ให้มีการเล่นพนันหรือดื่มสุรายาเมาในบริเวณวัดอย่างเด็ดขาด
- ๒) รมรงค์ไม่ให้มีมหรสพสมโภชงานบุญภายในบริเวณวัด เพื่อไม่ให้มีอบายมุขและไม่ให้มีการทำร้ายร่างกายกัน อาจเปลี่ยนจากการจัดให้มีมหรสพเป็นการจัดปฏิบัติธรรมแทน พื้นที่ที่เคยเป็นลานจัดงานมหรสพก็ปลูกต้นไม้ให้เต็มเสีย และชี้แจงแสดงเหตุผลที่ดำเนินการอย่างนี้พร้อมทั้งแสดงธรรมเรื่องโทษของอบายมุขเมื่อมีโอกาส
- ๓) ตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจทางศาสนา เพื่อรวบรวมเงินที่ชาวบ้านให้มาเพื่อร่วมทำบุญกับเจ้าของงานที่จัดงานประเพณีต่างๆ โดยกรรมการจะเป็นผู้นำเงินมาจัดสรรดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่เหมาะสม

ไม่ให้ไปใช้จ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้จ่ายไปในทางอบายมุข เช่น การเลี้ยงเหล้า เป็นต้น และถ้าหากมีเงินทองเหลือก็มอบให้เจ้าของงานเก็บไว้

- ๔) วิธีผูกจิตผูกไมตรีกับชาวบ้าน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ ก็ตาม ที่มีการนิมนต์พระสงฆ์ไปประกอบพิธีกรรม ควรจะมีการสืบทอดถึงสภาพการจัดงานเสียก่อนว่ามีอบายมุขต่างๆ หรือไม่ ถ้ามีจะไม่รับนิมนต์ หรือถ้าลวงว่าไม่มีแต่กลับมี ครั้งต่อไปจะไม่รับนิมนต์อีก
- ๕) สร้างเงื่อนไขในการมารับบริการหรือสงเคราะห์จากทางวัด เช่น ผู้ที่จะมาขอยืมข้าวจากธนาคารข้าว หรือจะมาขอกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์ ต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีไม่ติดในอบายมุขต่างๆ มีความขยันทำมาหากิน เป็นต้น
- ๖) ในช่วงเข้าพรรษาขอให้ประชาชนตั้งสัจจะต่อพระรัตนตรัยว่าจะลด ละ เลิก อบายมุขต่างๆ ให้ได้ในช่วง ๓ เดือน และเมื่อถึงงานบุญอุยง ผ้าป่า หรืองานบุญอื่นๆ จะต้องปลอดเหล้าร้อยเปอร์เซ็นต์
- ๗) ประชุมชาวบ้านแล้วลงมติตั้งเป็นกฎกติกาหรือระเบียบหมู่บ้านเพื่อให้เป็นหมู่บ้านปลอดอบายมุข กล่าวคือ ไม่ให้มีการเล่นการพนันทุกชนิดภายในหมู่บ้าน ทั้งในงานศพหรือวันสำคัญ เช่น เทศกาลขึ้นปีใหม่ หรือเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น แล้วเขียนขึ้นป้ายเป็นกฎกติกาติดตั้งไว้ในศาลาประชาคมหมู่บ้าน หรือในศาลาวัดที่ผู้คนเห็นสะดวก หากมีการทำผิดกฎกติกาหรือระเบียบหมู่บ้าน ก็จะมีการปรับโทษตามที่ได้ตกลงกันไว้ ฝ่ายพระสงฆ์เองก็พยายามบรรยายโทษของติดอบายมุข เช่น การพนัน การเล่นหวย เป็นต้น เป็นการรมรงค์อีกทางหนึ่งด้วย ทั้งนี้เพราะถ้าหากไม่มีกฎกติกา ชาวบ้านที่ติดการพนันก็จะมาชักชวนเพื่อนบ้านไปเล่น เป็นการสร้างนักเล่นมือใหม่และเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีให้กับเด็กและเยาวชนด้วย

จากการศึกษาทำให้พบว่า กิจกรรมการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์นักพัฒนาทุกรูปแล้วแต่แฝงไปด้วยหลักธรรมทั้งนั้น และการพัฒนาจะยั่งยืนได้ต้องใช้ “**ธรรมนำการพัฒนา**” แทบทั้งสิ้น จึงจะทำให้การพัฒนานั้นเกิดความยั่งยืน ดังคำที่พระครูพิพิธประชานาถ กล่าวไว้ว่า “**หากพัฒนาคนได้ การพัฒนาเรื่องอื่นก็เป็นไปโดยง่าย**” (พระครูพิพิธประชานาถ, สัมภาษณ์) และคติธรรมของพระธรรมวราญน (โสภาส นิรุติเมธี) (อ้างใน สกวาที, ๒๕๕๗: ๑๓) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดนครราชสีมา ที่ว่า

ปลูกพืช ต้องเตรียมดิน

กิน ต้องเตรียมอาหาร

พัฒนาการ ต้องเตรียมคน

พัฒนาคน ต้องเตรียมใจ

พัฒนาประเทศ ต้องพัฒนาหมู่บ้าน

พัฒนาหมู่บ้าน ต้องพัฒนาคน

พัฒนาคน ต้องพัฒนาใจ

พัฒนาใครๆ ต้องพัฒนาใจเราก่อน

อย่างไรก็ตามก่อนที่จะให้ธรรมะอันใดก็ควรที่จะทำให้ประชาชนมีมิ่งท้องก่อน ด้วยการช่วยให้ประชาชนมีอยู่มีกิน เพราะธรรมชาติเมื่อคนเราหิวหอยังไม่ต้องการใส่ใจเรื่องธรรมะใดๆ บางคนขณะที่นำพาปฏิบัติก็อาจจะยังไม่เชื่อถือ หากแต่เมื่อเขาได้รับประโยชน์จากกิจกรรมนั้นๆ ก็ค่อยๆ เกิดความศรัทธาเชื่อถือ พระสงฆ์นักพัฒนาจึงจะต้องมีความอดทนต่ออุปสรรคปัญหาต่างๆ มีเมตตาธรรมปรารถนาดีและหวังดีต่อชาวบ้าน มีความจริงใจที่จะช่วยเหลือ ยึดมั่นในอุดมการณ์เพื่อปวงชน และประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาชีวิตของประชาชน ให้บังเกิดผลเป็นความสำเร็จแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑๑. บทสรุป

จากการศึกษาพบว่าพระสงฆ์นักพัฒนาซึ่งมักจะจำพรรษาอยู่ที่หมู่บ้านชนบทห่างไกลความเจริญ ได้รู้ได้เห็นสภาพปัญหาต่างๆ ของผู้คนในชุมชนนั้นๆ แม้ชาวบ้านเหล่านั้นจะยังลำบากยากจนก็ยังอุทิศกำลังทรัพย์พระสงฆ์ในด้านต่างๆ ให้สามารถอยู่ประพฤติปฏิบัติศาสนกิจได้เสมือนเป็นญาติในครอบครัวคนหนึ่ง สายสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบกับด้วยความรู้ความสามารถและความสนใจของพระสงฆ์รูปนั้นๆ เมื่อยังเห็นชาวบ้านเดือดร้อนใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก จึงเต็มใจที่จะออกมาช่วยเหลือชาวบ้าน ร่วมคิดร่วมทำร่วมสร้างชุมชนให้พัฒนาและน่าอยู่ สามารถเห็นทางออกของปัญหาจนกลายเป็นที่พึ่งของตนเองได้ไม่ต้องเสียเปรียบคนอื่นและไม่ต้องรอคอยขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานใด ถือหลักการตนเป็นที่พึ่งแห่งตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ปัญหาของชุมชนจึงเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนที่จะเป็นคนแก้ ด้วยการรวมกลุ่มปรึกษาหารือกันไม่มีใครโดดเด่นกว่าใคร รับผิดชอบด้วยกัน พัฒนาด้วยกัน มีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วยกัน พระสงฆ์ในฐานะเป็นศูนย์กลางของความเชื่อความศรัทธาของชาวบ้าน จึงได้แสดงบทบาททั้งเป็นผู้นำ เป็นผู้คอยกระตุ้น เป็นคนทำงาน เป็นผู้ประสานงาน จนทำให้งานพัฒนาหลายต่อหลายอย่างก่อร่างสร้างตัวขึ้นและดำเนินไปสู่ความสำเร็จ จนเป็นที่ยอมรับของบรรดานักวิชาการ นักพัฒนาสังคมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนและของรัฐ จนเป็นแบบอย่างและแรงบันดาลใจให้พระสงฆ์หรือนักพัฒนาท่านอื่นๆ ได้เจริญรอยตามแนวทางดังกล่าว

งานพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์เป็นงานจิตอาสา อาศัยภูมิความรู้ สติปัญญาของท่านเพื่อหาทางออกให้แก่ชุมชน ทั้งนี้เพราะเมื่อกาลสมัยเปลี่ยนไปทำให้สังคมเกิดความซับซ้อนและมีปัญหาต่างๆ มากมาย จะอาศัยเพียงการรอให้ชาวบ้านเข้ามาหาที่วัดหรือเน้นการเทศนาธรรมอย่างเดียวก็คงไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ดังนั้นจึงมีพระสงฆ์

นักพัฒนาหลายรูปใช้วิธีการนำพาปฏิบัติให้เห็นจริง เพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน เป็นการแสดงบทบาทของพระสงฆ์ และที่สำคัญเป็นการนำหลักพุทธ-

ธรรมให้เข้าถึงวิถีปฏิบัติของชาวพุทธอย่างแท้จริง ซึ่งจะทำให้วัด พระสงฆ์ และศาสนธรรมยังเป็นที่พึ่งของประชาชนได้ทุกยุคทุกสมัย

บรรณานุกรม

- พินิจ ลาภานานนท์. ๒๕๕๐. ๓๐ พระสงฆ์ นักพัฒนาเด่นในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พินิจ ลาภานานนท์. ๒๕๔๙. กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมกับการปรับเปลี่ยนบทบาทการพัฒนาของพระสงฆ์
นักพัฒนาในภาคอีสาน. รายงานการวิจัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรหมคุณากรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พระ. ๒๕๕๑. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพศาล วิสาโล, พระ. ๒๕๕๒. พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต : แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร. ๒๕๔๒. วิกฤตพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: ศุภย์มานุษยวิทยาสรีนธร.
- สกวาทิ. ๒๕๕๗. พหุสัณฐาน. วารสารธรรม. ๑๑(๑๒๑): ๑๓.
- สมบุญ สุธาส์ราญ. ๒๕๓๐. การพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระสงฆ์นักพัฒนา. กรุงเทพฯ: บริษัท
พิมพ์สวย.
- สัมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ. ๒๕๓๗. ศักยภาพและเครือข่ายผู้นำท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๕๐. การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์ยูเนียนอุลตราไวโอเล็ต จำกัด.
- สุภาจรรวัฒน์, พระครู. ๒๕๔๒. บทบาทพระสงฆ์ในชนบทท่ามกลางวิกฤต. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- สัมภาษณ์**
- ธรรมคุด, พระครู. เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุตอดอยผาส้ม ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์, ๑๓
มกราคม ๒๕๕๗, ๑ กรกฎาคม ๒๕๕๗.
- พิพิธประชาชนถ, พระครู. เจ้าอาวาสวัดสามัคคี ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์, ๓๐
พฤศจิกายน - ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖.
- ศีลวรารณ์, พระครู. เจ้าอาวาสวัดโนนเมือง ตำบลโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา. สัมภาษณ์,
๒๖ - ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖.
- สุบิน ปณีโต, พระอาจารย์. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดไผ่ล้อม ตำบลบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดตราด. สัมภาษณ์, ๑๔ - ๑๖
ธันวาคม ๒๕๕๖.
- สุภาจรรวัฒน์, พระครู. เจ้าอาวาสวัดท่าลาด ตำบลนาโสี อำเภอภูซุ้ม จังหวัดยโสธร. สัมภาษณ์, ๔ - ๗ ธันวาคม ๒๕๕๖.
- อุภัยโกศล, พระครู. เจ้าอาวาสวัดกรับพวงเหนือ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก. สัมภาษณ์,
๘ ธันวาคม ๒๕๕๖.